

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Bakalářská práce

Kateřina Procházková

Vývoj poštovní správy na území Čech v letech 1850 - 1914

Post Administration in Bohemia, 1850 - 1914

Brandýs nad Labem 2016

vedoucí práce: Doc. Zdeněk Hojda

Poděkování

Za neocenitelnou pomoc při orientaci v poštovním prostředí děkuji PhDr. Janu Kramáři z poštovního muzea, který mě i k myšlence psát o tomto tématu přivedl. Dále děkuji panu Halabřínovi z knihovny též instituce, který mi trpělivě snášel všechny poklady Poštovního muzea a vždycky si na mě našel čas. Děkuji také mojí mamince, Ing. Kateřině Procházkové, že po mě práci několikrát četla a starala se o správnost jazykové stránky. Nakonec chci také poděkovat mému vedoucímu práce, doc. Zdeňku Hojdovi, který dokázal chladit moje nadšení, aby práce nevydala na tisíc stran. Jelikož moje představy se často ukázaly býti úplně naivními. Také děkuji za všechny jeho rady a celkovou pomoc při psaní této práce. Nesmím zapomenout na celou moji rodinu a přátele, kteří mi byli po celou dobu psaní velkou oporou.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Brandýse nad Labem dne 18. 5. 2016

Kateřina Procházková

Abstrakt:

Práce se věnuje vývoji poštovní správy na území Čech. V první části se zaměřuje především na dva důležité správní články státní správy, a to Ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb a Zemské poštovní ředitelství v Praze. Dále jsou dopodrobna rozebrány podmínky zaměstnanců, jejich uniformy a platy. Třetím velkým okruhem jsou typy poštovních zásilek a na závěr následuje malý vhled do fungování smíchovské pošty. Práce má za úkol představení fungování jednotlivých správních článků i poštovní správy jako celku.

Klíčová slova: Pošta, Čechy, 2. polovina 19. století.

Abstract:

This bachelor thesis concentrates on post administration in Bohemia. The first chapter focuses on offices on the top of postal administration. Namely Ministerium of Commerce and Postal directorate in Prague. The second part is all about employees, their uniform and salary. Third section concentrates on types of shipments. In conclusion follows introduction of Smíchov post office. The main goal of this thesis is to show how every single office worked and how they cooperate together.

Key words: Post, Bohemia, second half of 19th Century.

Obsah:

1. Úvod	7
2. Rozbor pramenů a literatury	9
2.1. Archivní prameny.....	9
2.2. Tištěné úřední prameny.....	9
2.3. Odborná literatura	10
3. Správní organizace poštovních úřadů.....	12
3.1. Úvod do problematiky poštovní správy do roku 1850.....	12
3.2. Správní organizace úřadů od roku 1850 do vypuknutí 1. světové války	17
3.3. Ministerstvo, jeho pomocné úřady a obecné reformy	17
3.4. Nejvyšší správní orgán na úrovni zemí v Praze	22
4. Personál pošt.....	28
4.1. Platy erárních zaměstnanců.....	34
4.2. Ženy v poštovní správě	37
4.3. Boj češtiny s němčinou	37
4.4. Uniformy zaměstnanců pošty.....	38
5. Typy poštovních zásilek	42
5.1. Korespondenční lístky.....	42
5.2. Zálepka	43
5.3. Pohlednice	43
5.4. Zásilky doporučené	44
5.5. Spěšné zásilky	46
5.6. Cenné zásilky	47
5.7. Poštovní poukázka	49
6. Sonda do pražské poštovní stanice	51
7. Závěr.....	54
8. Seznam příloh:.....	58

Seznam použitých zkratek:

ČM - České Místodržitelství

NA - Národní Archiv

ř. z. - říšský zákoník

ŘPT - Ředitelství Pošt a Telegrafů

Inv. č. - inventární číslo

Sign. - signatura

k. - karton

str. - strana

1. Úvod

Přenos informací v co nejrychlejším čase patřil k prioritám vládců, vojevůdců, intelektuálů a dalších privilegovaných skupin obyvatelstva od nepaměti. Ve vědě je síla, to se vědělo už dávno. Od řeckých pěších posílů již uplynulo mnoho času a přeprava zásilek se od té doby neustále zrychluje a zefektivňuje. Ruku v ruce s tím vznikají specializované orgány a instituce, které garantují doručení zásilek z jedné strany světa na druhou v co nejkratším čase.

Pomalu se začínají objevovat jedinci, kteří pochopili výnosnost doručování císařských a královských podání a začali si v tomto odvětví budovat výnosné postavení. Moje bakalářská práce se zabývá obdobím, kdy pošta přestává být výsadou těch nejsvrchnějších vrstev, ale začíná být přístupná i obyčejným lidem. S příchodem železnice se přeprava zrychluje nečekaným způsobem a nabízí nové možnosti. Staří provozovatelé dostavníků jsou pomalu vytlačováni kouřícími lokomotivami a soukromí podnikatelé se dostávají do křížku se státem. Ten si uvědomuje důležitost poštovníctví a snaží se veškerou poštovní činnost dostat pod svoji kontrolu. V průběhu devatenáctého století se vyhrocuje souboj mezi soukromými přepravci a státem řízenými poštovními stanicemi. Tento boj, ostatně, trvá až do dnešních dnů.

Rakousko-uherská poštovní správa se hojně inspiruje v zahraničí, především ve Velké Británii a mnoho principů odtud přebírá. U jiných záležitostí je naopak monarchie vlastně vynálezcem a zavádí některé novinky jako první na světě. Pokud jde o změny a novinky nejpřevratnější jsou padesátá léta. Nejpřevratnější změnu tvoří zavedení poštovních známek po vzoru Velké Británie. Následuje série dalších velkých změn, z nichž některé přetrvaly až do dnešních dnů. Poštovní služby se také postupně rozšiřují, kromě obyčejných dopisů tak přibývají cenné zásilky, doporučené dopisy nebo třeba pohlednice. Ty měly u obyvatelstva velkou oblibu, jelikož byly velmi levné a tedy dostupné širokým vrstvám.

První část se věnuje dvěma důležitým správním úřadům. Ty se také nevyhnuly bouřlivým změnám let padesátých a byly několikrát přejmenovány nebo podřízeny jiným subjektům. Jejich funkce a náplň však zůstávala v zásadě stejná. Jejich hlavním úkolem bylo zajistit fungování poštovní správy bez zádrhelů i v těžkých časech, jako byly ozbrojené konflikty. Někdy se to oběma institucím dařilo lépe, jindy hůře. Toto období je také typické vznikem velkého počtu poštovních stanic a zahuštěním poštovní sítě. Před rokem 1850 bylo poštovních stanic málo a měly obrovské doručovací okrsky. Před první světovou válkou se situace má už úplně jinak. Vznikají nové a nové stanice, okrsky se tím pádem rapidně zmenšují, dostupnost pošty se tím naopak zvětšuje.

Druhá kapitola se zaměřuje na samotné zaměstnance, bez nichž by žádné úřady nemohly fungovat. V poštovní správě bylo místo pro mnoho typů zaměstnanců od obyčejných pošťáků, urážejících denně dlouhé vzdálenosti, přes váženého poštovního ředitele až po řidiče prvních autobusových linek. Každý měl pečlivě vyměřené svoje místo, svůj plat i svoji uniformu. Postavení některých zaměstnanců se dalo poznat do konce i z toho, jakou znělku vytruboval na poštovský roh. Poštovní správa se o svoje zaměstnance poměrně dobře starala, měli nárok na důchod i na vdovské příplatky. Každý měl v hierarchii svoje místo a svůj čas postupu na vyšší pozici.

Další část si bere pod drobnohled jednotlivé typy zásilek. Právě v tomto období se totiž začíná objevovat celá řada typů podání. Za každý typ byl jiný poplatek a vyžadovaly se jiné náležitosti. Zvláště třeba k cenným dopisům se vázal celý rituál při podání a při vyzvednutí peněz.

V závěru se ukazuje poštovní stanice na Smíchově, která patří k jedněm z nejstarších v Praze. Patřila k ní i telegrafní stanice a poskytovala služby skutečně celému širokému okolí.

Pro lepší ilustraci je součástí práce i obrazový materiál, který laskavě poskytlo poštovní muzeum.

2. Rozbor pramenů a literatury

2.1. Archivní prameny

Veškeré archivní prameny použité v práci pocházejí z fondů Národního archivu na Chodovci. Čerpala jsem především z fondu Českého místodržitelství všeobecné 1856-1910, dále jen ČM. Zde se na jednom místě vyskytlo nezanedbatelné množství materiálu. Kromě jediné výjimky byly všechny materiály psány jazykem německým. Některé dokumenty byly tištěné povahy, především šlo-li o různé úřední vyhlášky a nové instrukce. A to bylo zřejmé především u těch, které se týkaly celé monarchie nebo celých Čech. Naopak nejruznější dokumenty podepisované přímo řediteli, drobná ohlášení nebo třeba osvobození od poštovního byly psány rukou. Součástí fondu byly i velmi zajímavé prameny například z přestavby karlovarské poštovní stanice, jež obsahovaly i detailní plánky a nákresy nové stavby.¹ Dalším užitečným zdrojem byl fond Ředitelství pošt a telegrafu (ŘPT), kde se dalo najít mnoho vyhlášek a nových předpisů.² Také vojensky laděné informace z referátu MOB se zde vyskytovaly v hojném množství.³

2.2. Tištěné úřední prameny

Tyto prameny tvoří páteř mojí práce. Za nejdůležitější považuji tzv. Věstníky poštovní správy neboli Verordnungsblatt. Ty se v průběhu let přejmenovávaly i podle toho, jak se zrovna jmenovalo nadřízené ministerstvo. Zde jsou postupně vydávána všechna nařízení a změny týkající se poštovní správy. Byla to vlastně příručka, která byla doručována do jednotlivých poštovních stanic, kde ji měli k ruce poštmistři v případě jakýchkoliv nejasností. Tyto věstníky se dají považovat za bibli poštovní správy a pro mě byly nedocenitelným pramenem.^{4 5 6 7 8 9 10 11 12}

Dalším velkým pomocníkem se ukázaly poštovní almanachy. Stejně jako předchozí zmíněný pramen je možné je nalézt v Poštovním muzeu v Praze. Almanachy také vydávalo

---

¹ NA, ČM 1856-1883, sign. 44., inv. č. 5204, k. 2279, 2280.

² NA, ŘPT, inv. č. 235. Normalienbuch 1850-1883.

³ NA, ŘPT, vojenský referát, sign. MOB I., k. 786.

⁴ Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und telegraphen 1850.

⁵ Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des österreichischen Handelsministerium 1858.

⁶ Post- und telegraphen- Verordnungsblatt 1885.

⁷ Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige der Österreichischen handelsministerium 1859.

⁸ Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt, 1900.

⁹ Post-Verordnungsblatt für die Verwaltungsgebiet des k. k. Handelsministerium 1873.

¹⁰ Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt für das Verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministeriums 1914.

¹¹ Post- und Telegeaphen- Verordnungsblatt für das verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministerium 1889.

¹² Verordnungen für die Oesterreichischen Post-Aemter 1865.

ministerstvo obchodu ve Vídni. Kromě všemožných změn týkajících se personálu, uvedených v úvodu (například důchodové poměry, platové třídy apod.) je zde seznam všech zaměstnanců pošty na jednotlivých místech. Tento pramen byl velmi užitečný při tvoření poslední kapitoly.^{13 14 15}

Dále jsem čerpala z dalšího tištěného pramene a to říšského zákoníku.¹⁶

2.3. Odborná literatura

Pokud jde o odbornou literaturu, páteř mojí práce tvoří především tři díla autorů Alexandra Špiritová¹⁷, Václav Záběhlický¹⁸ a kolektiv autorů - Pavel Čtvrtník, Jan Galuška a Patricie Tošnerová.¹⁹ Ti se v moji práci objevují velmi často. Jejich díla jsou velmi podrobná a zpracovaná do velkých detailů, a proto byla nedocenitelným pomocníkem. Pře krásné, mnohými obrazovými materiály doplněné dílo, zmíněného tria se hodilo hlavně při popisu různých typů poštovních stanic, ale i zásilek, zavedení poštovních známek a k celkové orientaci ve druhé polovině 19. Dílo Václava Záběhlického mi dalo představu, kolik si který poštovní zaměstnanec mohl vydělat a byl zajímavým zdrojem pro popis fungování od dob dávno minulých. Alexandra Špiritová se zabývá především vývojem poštovní správy jako takové. Ale je i autorkou článku pojednávajícím o podnikatelích poštovních jízd v Čechách, který vyšel ve Sborníku poštovního muzea.²⁰

Sborníky poštovního muzea se nakonec ukázaly jako velmi užitečný pramen. K dílčím tématům a okruhům se zde dají nalézt krásně zpracované články. Já tak s chutí čerpala z článku Miloslava Martínka o poštovním úřednictvu²¹. S poštovním rohem a jeho tradicí mě obeznámil Ludvík Kunz.²² Ve třetí kapitole jsem čerpala z příspěvku Aleny Klokočnickové a jejího článku o doporučených zásilkách²³ a ze článku o spěšných zásilkách.²⁴ Problematice

---

¹³ Post- und Telegraphen- Almanach 1908, Vídeň 1908.

¹⁴ Post Almanach 1891, Vídeň 1891.

¹⁵ Post -Almanach 1899, Vídeň 1899.

¹⁶ Říšský zákon z roku 1849.

¹⁷ ŠPİRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918* (1930), Praha 2007.

¹⁸ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v českých zemích od nejstarších dob až do převratu*, Praha 1928.

¹⁹ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec, 2008.

²⁰ ŠPİRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, in: *Sborník poštovního muzea 89-90*, Praha 1990.

²¹ MARTÍNEK, Miloslav, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, in: *Sborník poštovního muzea 1980*, Praha, 1980.

²² KUNZ, Ludvík, *Poštovský roh a signalizační nástroje postilionů*, in: *Sborník poštovního muzea 1984*, Praha 1984.

²³ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století*, in: *Sborník poštovního muzea 1988*, Praha 1988.

cenných zásilek se pak podrobně věnuje Jiří Hánl,²⁵ na nějž navazuje poštovními poukázkami.²⁶

Zvláště cenným zdrojem pro podkapitolu pojednávající o poštovních uniformách byla kniha Jana Kramáře, jež je doplněná i o výmluvné kresby pro lepší představu jednotlivých modelů a kromě samotného oblečení často popisuje i povinnosti a běžné záležitosti jednotlivých zaměstnanců pošty.²⁷ Pro orientaci v časech minulých se ukázala býti velmi užitečnou kniha Františka Roubíka²⁸, stejně tak jako jeho dílo o správním rozdělení Čech.²⁹

V závěru nesmím zapomenout na dílo Jiřího Kratochvíla, které se zbývá historií jednotlivých pražských pošt i některými obecnějšími tématy, jako je například pošta potrubní.³⁰

---

²⁴ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Spěšné dodávání zásilek v historii poštovního provozu*, in: *Sborník poštovního muzea 1989-1990*.

²⁵ HÁNĽ, Jiří, *K vývoji cenných zásilek*, in: *Sborník poštovního muzea*, 1988, Praha 1988.

²⁶ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky v Českých zemích*, in: *Sborník poštovního muzea 1986*, Praha 1986.

²⁷ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých a českých známek a poštovní historie: Poštovní odívání v českých zemích*, 25. díl, svazek II., Praha, 2012.

²⁸ ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, in: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra Republiky Československé*, X. svazek, Praha, 1937

²⁹ ROUBÍK, František, *Ke vzniku správního rozdělení Čech z roku 1850*, in: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra* XI., 1937 Praha

³⁰ KRATOCHVÍĽ, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, Praha 2009.

3. Správní organizace poštovních úřadů

3.1. Úvod do problematiky poštovní správy do roku 1850

Potřeba dopravit co nejrychleji informace a zásilky od adresáta k příjemci provází lidské pokolení již od nepaměti. Jak se náš svět postupně zvětšoval a zrychloval, tato potřeba se neustále stupňovala a nabývala na důležitosti. Proto netrvalo dlouho a začali se objevovat první poslové. V antickém Řecku a Římě to byli běžci na kratší vzdálenosti a jezdci na vzdálenosti delší. Ti byli záhy následováni i poštovními vozy v případě, že vzkazů, dopisů a veškerých zásilek bylo tolik, že na koni by se přepravit nedaly.³¹ Pošta původně sloužila především panovníkovi, případně několika vlivným osobnostem a rozhodně neplnila žádnou veřejnou službu pro široké obyvatelstvo. Nebyla nijak zaštitěna státem a doručovatele zpráv neboli posly si často vydržovaly úplně soukromé instituce, jako třeba cechy, nebo kláštery.³²

Se středověkem se objevují nové instituce. Mezi ně patří klášterní poslové. Byli to bratři, kteří sami byli součástí řádu a mezi jejich povinnosti patřilo doručování zpráv mezi jednotlivými kláštery, církevními institucemi či dokonce mohli být pověřeni doručením zprávy přímo papežovi. Hustá síť klášterů umožňovala poslům nalézt odpočinek po cestě a místo, kde přechkat noc. Další skupinkou, která se zabývala poštovníctvím, byli univerzitní poslové. Ti pomáhali udržovat spojení mezi studujícími a jejich domovy.³³

Zajímavou kapitolou jsou němečtí řezníci. Ti se vydávali za obchodem na dlouhé cesty a celá města i jednotlivci si od nich za úplatu nechávali posílat poštu. Řezníci si časem na cestě budovali překládací a přepřahací stanice a byli čím dál tím mocnější, až dokonce konkurovali poště Thurn-Taxiské a sám císař Rudolf II. proti nim roku 1597 vydal patent a provozování pošty jim výslovně zakázal. Řezníci si z patentu však těžkou hlavu nedělali a ve svém počínání pokračovali, dokud jim to další císař (Ferdinand II.) o téměř 40 let později nezakázal znovu. Také řád německých rytířů považoval možnost zasílání zpráv za důležitou a udržoval svá vlastní spojení. A to již od roku 1380 až do roku 1525, kdy byl řád zrušen.³⁴

Pro středověk bylo typické, jak vidíme i z předchozího popisu, že neexistovala nějaká jednotná, státem řízená poštovská soustava. Poměrně běžná byla diplomatická poselstva. To byla obvykle celá družina cestující na místo určení a cestou vyhledávající odpočinek na

---

³¹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v českých zemích od nejstarších dob až do převratu*, Praha 1928, str. 13.

³² ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra Republiky Československé, X. svazek, Praha, 1937, str. 169.

³³ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Liberec*, 2008, str. 14.

³⁴ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 20.

královských hradech a zámcích. Hlavní osoba takové skupiny bývala urozeného původu a velmi dobře jazykově vybavená, aby jednání mohla probíhat bez jazykové bariéry.³⁵

Od dvanáctého století ojediněle, ale od 16. století již pravidelně, se nám také objevují městští poslové. Ti mohli být jak pěší, tak jízdní a někteří měli k dispozici i vozy. Z roku 1522 máme dokonce instrukci, která stanovuje, kolik mil musí posel urazit. Obyčejný posel 6-7 mil podle ročního období a spěšný 12-14 mil a také měli nárok na stravné po dobu jízdy. Význam pošty dokládá, že si jí postupně začínají všimnout panovníci a vydávat nejrůznější nařízení upravující její fungování. Jako například Rudolf II., který vydává zvláštní instrukci pro dvorský poštovní úřad roku 1588. V této instrukci se poprvé objevuje nárok na provisi (a to 10 zlatých měsíčně) pro posly příliš staré, aby vykonávali svoji práci.³⁶

Jednou z nejznámější rodin, které jsou spojeny s poštou, jsou Thurn - Taxisové, a proto si nemohu dovolat je nezmínit. Ti byli s poštou spojeni již v hlubokém středověku v okolí svého rodového sídla Tasso nedaleko Bergama. Od roku 1457 však spojili své životy s rodem Habsburků a přenesli pole své působnosti do Rakouska. Také své jméno změnili z italského "Tasso" na německé "Taxis".³⁷ Roku 1505 uzavřeli Taxisové smlouvu se španělským králem Filipem I. Měli za roční poplatek 15 000 livrů udržovat pro krále poštovní spojení ve Španělsku, Nizozemí i Německu.³⁸ Od roku 1516 měl tento rod na starosti poštovní spojení dvora ve Vídni s Nizozemím. Na oplátku jim byly garantovány všechny příjmy dopravního úřadu. Dalším privilegiem bylo bezplatné využívání všech silnic z Vídně do Bruselu. Tato vlivná rodina však u Nizozemí nezůstala a záhy vytvořila spojení mezi Nizozemím a Francií, Vídní a Milánem, či dalšími italskými městy a mezi Vídní a Hamburkem.³⁹ Taxisové byli velmi schopní podnikatelé a věděli, že rychlost přepravy informací má cenu zlata. Jejich úkolem, pokud jde o Čechy, bylo především zajistit co nejrychlejší spojení dvora s Prahou, druhým nejvýznamnějším městem monarchie v té době. To se jim poměrně dobře podařilo a díky systému přepřahacích stanic na trase se Ferdinand I. mohl o svém zvolení českým králem v Praze dozvědět již za 36 hodin.⁴⁰ Často uzavírali výhodné smlouvy o využívání silnic daného státu a na oplátku dopravovali osobní poštu panovníka i státní zásilky. Thurn-Taxisové dokázali na poště slušně vydělávat. V roce 1588 jim pošta vynesla celých 100 000 dukátů ročně. Jediná další konkurence Taxisům vyrostla v rodině Paarů. S nimi se hádali dvacet pět let, než se jim podařilo dohodnout se, že si zisky

---

³⁵ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 14.

³⁶ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 21.

³⁷ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 18.

³⁸ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 19.

³⁹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 23.

⁴⁰ ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví...*, str. 178.

rozdělí na půl. V roce 1720 bylo dědičné poštovní léno rodiny Paarů vykoupeno a příjmy šly nyní do císařské pokladny. V čele poštovní správy však měl vždy stát člen rodiny Paarů, což bylo dodržováno až do roku 1851.⁴¹

Pro naše území byli Taxisové také neméně důležití. Zejména Antonio Taxis, který zastával úřad nejvyššího dvorského poštmistra v letech 1526-1548. Ten budoval a zahušťoval síť poštovníctví právě v Čechách. Taxisové vedli své podnikání v podstatě ve stylu novověku a snažili se své aktivity vždy co nejvíce zefektivnit, ale nezapomínali ani na svoje zaměstnance. V případě potřeby, například u důvěrných panovníkových vzkazů, byly i hlavy rodu osobně ochotny vyrazit na cestu a vzkaz doručit. Vždyť jejich rodovým heslem bylo “Perpetua - fide”, tedy “Nepřetržitě - spolehlivě”. A toho se členové rodu Taxisů vždy drželi. Od roku 1615 ztrácí Taxisové přímý podíl na řízení poštovníctví v habsburské monarchii, nicméně jako říšští poštmistři ovlivňují poštu nadále a zasahují do vývoje pošty až do druhé polky 19. století.⁴²

Taxisové se u nás zasloužili o první poštovní spojení Prahy s Vídní již v polovině 16. století. Bohužel se nám nedochovaly žádné záznamy o jménech, ani počtu poštovních stanic na trase. Nicméně víme, že měly být stanice zřizovány každé dvě míle - tedy asi dvě hodiny jízdy, aby se mohly vyměnit koně a posel se na cestě nijak nezdržoval.⁴³ Ani Taxisům se však vždy nepodařilo vyhnout problémům a to klasicky problémům národnostním. Taxisové dosazovali do poštovních stanic jako vedoucí pracovníky Němce. Zkušené pracovníky, kteří dobře znali své řemeslo. Nicméně v českých obcích jim bylo často dosti “zatápěno” a vztahy mezi Čechy a Němci nebyly, jak jinak, než velmi napjaté. Dalším problémem bylo to, že větší města nechtěla zřizovat poštovní stanice uvnitř městských hradeb. Především proto, že by pak v noci byli nuceni otevírat bránu spěšným královským posílům. Proto bylo v této době mnoho poštovních stanic i v úplně nejmenších vesničkách.

V průběhu 17. století se objevuje již zmíněná rodina, která spojila své jméno s poštovníctvím. Tou je rodina Paarů. Ta se na scéně objevuje roku 1623, kdy Jan Kryštof Paar získává úřad dvorského poštmistra a o pět let později mu je udělen úřad nejvyššího dvorského poštmistra pro rakouské, české a uherské země včetně inkorporovaných knížectví a zemí. Zvláště u nás se Paarům povedlo obratnou manipulací převádět veškeré zisky do své vlastní kapsy a ne do té císařské.⁴⁴

---

⁴¹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 24.

⁴² ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 19.

⁴³ ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví...*, str. 174 – 176.

⁴⁴ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 23.

Od 16. století se panovníci, kteří vycítili lukrativnost pošty, snaží zakazovat soukromé podnikatele. Karel VI. dokonce soukromé podnikatele pokutoval, pokud byli přistiženi. Na něj navázala i Marie Terezie a znovu veškeré soukromé poselské zařízení zakazuje. Tyto snahy však nebyly příliš úspěšné a soukromé podnikání se v tomto odvětví nikdy úplně zrušit nepodařilo.

Marie Terezie také ve stejném řádu upravuje váhu poštovní zásilky a to na 8 liber, později je zvýšena na 20 liber a těžší zásilky se nemají přijímat. Roku 1750 jsou pak zavedeny Journaliery - tedy listovní pošty, které jezdily denně, a také byla zavedena možnost odesílání balíků.⁴⁵

Pokud jde o správní organizaci v Čechách, v čele poštovní hierarchie byl hlavní poštovník v Praze. Ten byl podřízen dvorskému poštovnímu úřadu ve Vídni. Mezi těmito dvěma často docházelo k nedorozuměním a třenicím, které mnohdy musel řešit až sám král. Nejvyhraněnější byly tyto vztahy v době Rudolfa II, tedy v době, kdy oba dva sídlili v jednom městě.⁴⁶ Hlavní poštovník v Praze měl na starosti dohled nad řádnými poštami, ale měl i moc zřizovat pošty mimořádné.⁴⁷

Zlomovým rokem pro poštovníctví je rok 1722, kdy začíná pomalý proces zestátnování poštovní správy. Rodina Paarů ztrácí postupně vliv a pošta přechází od soukromého podnikání ke státem řízenému. Tato tendence pokračuje a dovršuje se roku 1749.⁴⁸

Roku 1749 byl do čela ředitelství poštovního úřadu jmenován Bedřich Vilém Haugwitz, jenž měl k ruce svobodného pána z Lilienu. Ten byl od roku 1750 také v čele ředitelství nejvyššího dvorského poštovního úřadu. Od roku 1783 pak poštovní agenda spadala nejen pod spojené dvorské úřady (c. k. spojená česká a rakouská dvorská kancelář, dvorská komora a ministerská bankální deputace), ale také pod zemské úřady.⁴⁹

Od roku 1816 patřily poštovní záležitosti v nejvyšší instanci pod vysokou c. k. všeobecnou dvorskou komoru.⁵⁰ Roku 1829 pak vzniká nejvyšší dvorská poštovní správa, která převzala agendu předchozích institucí - ředitelství jízdních pošt a nejvyšší dvorská poštovní správa.

Období od roku 1722 můžeme nazvat obdobím velkých změn a rozdělit si je můžeme do tří velkých skupin. V první skupině je reforma listovní služby a revoluční změny týkající

---

⁴⁵ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 22.

⁴⁶ ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví...*, str. 234.

⁴⁷ ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví...*, str. 233.

⁴⁸ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 36.

⁴⁹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 28.

⁵⁰ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 31.

se výpočtu poštovního, které začínají po roce 1722. Tento proces nebyl jednoduchý a trval až do roku 1817. Další změny se týkaly listovní přepravy a poštovní dopravy osob. Poslední typ reforem přinesl úplné novinky, jako třeba doporučené dopisy nebo podací poštovní razítka. Také se dramaticky měnilo postavení poštovního personálu. Další důležitou snahou, vážící se k tomuto období, je snaha o zahuštění poštovní sítě a zrychlení dopravy zásilek.

Od dubna 1828 spadá řízení pošty pod nejvyšší dvorskou poštovní správu a na úrovni zemí pod vrchní poštovní správy. Nyní se dostává slovo jednomu z nejdůležitějších reformátorů Maxmilianu Ottu von Ottenfeld. Ten má na starosti připravit celé znění poštovního zákona. Jeho návrh byl schválen roku 1837 a platil od července 1838. V letech 38-39 pak ještě vycházely dodatky k Ottenfeldovu zákonu, které byly také velmi důležité. U nás některé z nich platily až do doby po druhé světové válce. Pro ilustraci můžeme zmínit například řád povozné pošty či řád pošty listovní z roku 1838. Roku 1839 pak následoval řád pro poštovní stanice, stanovující povinnosti a práva zaměstnanců. Roku 1839 také začínají vycházet věstníky poštovní správy, kde mají být otištěná veškerá ustanovení týkající se pošty. Ty jsou dnes velkým pomocníkem každého badatele zabývajícího se o toto odvětví státní správy.⁵¹

Důležitým rozdělením poštovní správy bylo dělení na dvě hlavní oblasti z roku 1839, tedy ještě v době barona Ottenfelda. Od nynějška se pošta dělila na službu úřední a službu pojezdnu. Služba úřední, neboli manipulativní, zahrnovala manipulaci se zásilkami, přijímání dopisů, účtování poplatků nebo například přepravu cestujících. Do pole působnosti pošty pojezdné náležely úkony spojené se samotnou dopravou zásilek.⁵²

Na ně navazovaly další změny ve státní správě týkající se pošty. Roku 1848 byla zrušena dvorská kancelář ve Vídni, pod kterou poštovní správa do té doby spadala. Poštu tedy "dostalo na starost" ministerstvo financí. Zdárné pokračování dalších reforem poštovní správy však přerušily revoluční boje. Na podzim, po vyřešení revoluční krize, přešla správa pošt pod ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb. Pod tímto ministerstvem zůstala poštovní správa (kromě let 1859-61) až do konce monarchie. 1. února 1849 pak byla zrušena nejvyšší dvorní poštovní správa, která do té doby fungovala jako samostatný, zastřešující orgán. Dalším, navazujícím článkem poštovní správy byly vrchní poštovní správy v jednotlivých zemích monarchie. Ty ve své činnosti pokračovaly i nadále, pouze se změnily některé jejich pravomoci a úkoly.

---

⁵¹ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 38-39.

⁵² ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 75-76.

13. ledna 1849 vychází nová instrukce pro zemské poštovní správy. Tato instrukce je velmi důležitá, jelikož zůstala v platnosti až do konce monarchie.⁵³ Instrukce se dělí na 40 paragrafů. První svěřuje poštovní správu do kompetence ministerstva obchodu, živností a veřejných staveb. Druhý zřizuje v jednotlivých zemích úřady, nazývané se vrchní poštovní správa. Tyto úřady jsou podřízeny ministerstvu, jak určuje paragraf číslo 4. Tento paragraf také vymezuje jejich vztah vůči guberniím. Dále instrukce nařizuje poštovní správu podřídit ministerstvu, vymezuje kompetence vrchních poštovních správ, zřizuje také ekonomické správy. Dále se věnuje další poštovní problematice, jako je jmenování úředníků atp.⁵⁴

Otázka, kam přesně by měla spadat poštovní správa v rámci ministerstva obchodu, se neobešla bez komplikací. Kvůli častým správním změnám v tomto období bylo zařazení poštovní správy pouhým provizoriem. Nakonec byly v rámci ministerstva vytvořeny sekce. Ta, která se zabývala poštovní správou, byla sekce III. a skládala se ze tří oddělení. 1. oddělení mělo na starosti správu železniční dopravy. 2. oddělení právě námi sledované poštovníctví a doménou třetího oddělení byl telegraf.⁵⁵

3.2. Správní organizace úřadů od roku 1850 do vypuknutí 1. světové války

Moje bakalářská práce se věnuje období od 50. let devatenáctého století. To je období, které je pro poštovní správu, stejně jako pro jakékoliv jiné správní období, velmi bouřlivé a velmi důležité.

Správních reforem probíhala v padesátých letech celá řada a poštovní správa není pražádnou výjimkou. Pro poštu předcházela významná vlna reforem již ve třicátých letech. O ty se zasloužil baron von Ottenfeld.

Rozhodla jsem se pro popis státní správy poštovníctví takovým způsobem, že popíšu jednotlivé úřady a jejich vzájemné vztahy a umístění v hierarchii. Tudíž se budu věnovat především začlenění poštovní správy v rámci ministerstva a jeho pomocných úřadů a pak nejvyššího úřadu spravující poštovní záležitosti na území Čech. Nejnížší články, tedy jednotlivé poštovní úřady a další poštovní služebny jsou popsány v rámci kapitoly Personál pošt, anebo jsou jejich úkoly popsány v kapitole, kde se věnuji jednomu konkrétnímu poštovnímu úřadu v Praze.

3.3. Ministerstvo, jeho pomocné úřady a obecné reformy

---

⁵³ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, Praha 2007, str. 36.

⁵⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 36.

⁵⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 37.

Padesátá léta jsou obdobím bouřlivých změn, které znamenaly revoluci ve významu a způsobu fungování jednotlivých správních úřadů. Dřívější dvorská správa fungovala na principu, že jednotlivé úřady se zpovídají především panovníkovi, ten je nejdůležitější postavou celé monarchie. Po sérii revolucí po celé Evropě, dostávají důležitější slovo orgány kolektivní. Osoba panovníka je sice stále důležitá, ale důležitá je i pravomoc rozhodování kolektivu, proto vznikají na sklonku let čtyřicátých ministerstva. Léta padesátá jsou z toho důvodu plná správních experimentů, vytváření nových orgánů, jejich přejmenování a rušení. Ani naší sledované poštovní správě se tyto překotné změny nevyhnuly, jak již naznačily poslední dva roky předchozí dekády. Mezním bodem také bylo zrušení poddanství a tím logicky i zrušení patrimoniální správy.

Významnou postavou padesátých let, pokud jde o reorganizaci správy, je Ludvík Bruck. Ten byl ministrem obchodu a živností a v roce 1849 podal návrh na reorganizaci ministerstva obchodu, jelikož již neodpovídalo potřebám živnostníků a rychle se rozvíjející ekonomiky. Tato reorganizace se uskutečnila počátkem roku 1850. Díky ní bylo ministerským dekretem 6. února 1850 zřízeno generální ředitelství pro komunikace, které se dělilo na tři již zmíněná oddělení. Byla to oddělení pro železniční dopravu, poštovníctví a telegraf. Do čela této instituce byl jmenován Karel August Steinheil. Oficiálně zahájilo činnost ředitelství již 1. března 1850. V průběhu března také byly upraveny všechny pravomoce, kterým se ředitelství mělo řídit.⁵⁶

Po zrušení poddanství byla logicky narušena správa patrimoniální a bylo potřeba ji nějak nahradit. Vznikla správa se třemi instancemi. Na nejnižší příčce se nacházel okres, následovaný krajem a nejvyšší instancí bylo příslušné ministerstvo. Na úrovni zemí přejaly funkci gubernií místodržitelství. Jejich hlavním úkolem však byla reprezentace zájmů vlády a kontrola ostatních článků, samotných správních úkolů se tedy nijak neúčastnily, proto zemskou správu do trojinstančního systému úplně nezařazujeme a stojí trochu mimo správní linii.⁵⁷

Nyní se konečně dostáváme z obecné úrovně k tomu, co znamenaly tyto změny pro správu poštovní. Poštovní správa měla také několik úrovní. Můžeme ji dělit na úroveň místních poštovních úřadů, zemských poštovních úřadů a na vrcholu stálo opět Ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb.^{58 59}

---

⁵⁶ Říšský zákon z roku 1849, č. 84 ř. z.

⁵⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 43.

⁵⁸ Kromě let 1859-1861.

⁵⁹ Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und telegraphen 1850, 3. svazek, č. 1, str. 1.

Neexistovaly žádné úřady na úrovni okresů, ani krajů. Navíc rozhodovací pravomoci měla pouze ministerstva. Na úrovni zemské správy (zemský poštovní úřad v Praze) mohli pouze poslouchat nařízení z Vídně a uvádět je vchod, ale ne realizovat vlastní nařízení. To bylo samozřejmě produktem centralistických snah tolik typických právě pro 50. léta.⁶⁰

Od roku 1836 byla kontrola poštovní správy prováděna poštovními kontrolory. Zemský poštovní úřad nemohl provádět ani kontroly nižší instance. Ani kontrolorům se nevyhnuly některé správní změny. Od 25. března 1850 spadali přímo pod generální ředitelství pro komunikace ve Vídni, kde byla zřízena funkce poštovního komisaře.⁶¹ Kontrolor měl mimo jiné na starosti kontrolu běžného provozu na místních poštovních stanicích, celnících, železnicích i soukromých úřadech pro osobní dopravu. Tyto kontroly prováděl nárazově a měsíčně posílal zprávu do Vídně.⁶²

Roku 1853 se opět změnilo krajské zřízení v Čechách. V návaznosti na tyto změny vzniklo do roku 1855 13 krajských úřadů a 208 okresních. Počet úřadů se tak více než zdvojnásobil (do roku 1855 bylo pouze 7 krajských a 70 okresních úřadů). Do rozrůstající se poštovní sítě byli zahrnováni i dědiční správci. Dosavadní tendence vykupování těchto pošt se pozastavilo, kvůli nedostávajícím se prostředkům, a správa dokonce vydala i několik nových privilegií.

Další úřady vážící se k poštovní správě vznikly roku 1858. Byly to v Post-Ökonomie - Verwaltung spadající pod ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb⁶³ a Poštovní správa. Ta měla za úkol evidovat trasy poštovních spojů.

Dalším, nižším stupněm poštovní správy byly do té doby Vrchní poštovní správy. Ty se nacházely v jednotlivých zemích monarchie. Pro Čechy se nacházela Vrchní poštovní správa v Praze. 1. března však tyto správy byly zrušeny a nahrazeny prozatímními poštovními ředitelstvími. Ty se prozatím měly řídit instrukcí ze 13. ledna 1849, kterou se před 1. březnem 1850 řídily Vrchní poštovní správy.

V průběhu padesátých let můžeme sledovat, jak se správa snaží vyrovnat s nedostatečnými příjmy a finanční krizí. Důsledkem toho poštovní správa zpřísňuje dohled nad poštovní správou, aby nepřicházela o žádné výdaje. Z toho důvodu musí poštovní úřady odevzdávat půlroční přehledy, aby si rakouská nejvyšší správa udržovala přehled o výnosech a výdajích. Velký podíl na těchto tendencích nesl ministr financí Karel Ludvík Bruck.⁶⁴

---

⁶⁰ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918* (1930), str. 44.

⁶¹ Verordnungsblatt, 1850, 3. svazek, č. 1, str. 2.

⁶² Verordnungsblatt, 1850, svazek č.2. č.321, str. 125.

⁶³ Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des österreichischen Handelsministerium, č. 20, 1858, str. 239 - 241.

⁶⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918* (1930), str. 49.

V roce 1859 bylo zrušeno ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb. Jeho agendy byly přerozděleny celkem mezi tři ministerstva - vnitra, zahraničí a financí. Poštovní správa, stejně jako celá sekce komunikací, spadala pod ministerstvo financí.

Pro poštovní personál byl důležitý rok 1860. 29. října tohoto roku totiž byla vyhlášena nová nomenklatura. Ta se týkala i pražského poštovního ředitelství, na kterém zřídila více pracovních pozic. Konkrétně šlo o: 5 koncipistů, 2 konceptní praktikanty, 1 oficiála, 11 diurnistů a 2 sluhy.⁶⁵

Válka se Sardinií nakonec zlomila vaz ministru Bruckovi a některé jeho reformy byly zrušeny. Roku 1861 tak bylo znovu obnoveno ministerstvo obchodu a národního hospodářství a správa komunikací pod něj přešla o rok později.

Správa komunikací tedy nyní patřila pod znovuobnovené ministerstvo. V letech 1862-1866 byl nejvyšším postem pro tuto oblast generální ředitel pošt a telegrafu. V nižší instanci už byla agenda rozdělena na poštovníctví a na správu telegrafu. Zde zajišťovaly plynulý chod dva úřady, Ředitelství státní pošty a Ředitelství telegrafu. Roku 1866 však byly opět tyto dva úřady sloučeny v jeden. Nyní existovalo Oddělení pro záležitosti pošty a telegrafu s baronem Maxem Löwenthalem v čele.⁶⁶

Rok 1867 je důležitý tím, že se generálním ředitelem ve Vídni stal dr. Vincenc Mally. Ačkoliv zůstal ve funkci pouze pět let (do roku 1872). Zasadil se význačným způsobem o rozšíření, a především zahuštění poštovní sítě. Dalším jeho počinem bylo v rámci III. sekce zřízení dalších správních článků - patřila tam poštovní kursovní správa, poštovní ekonomická správa, poštovní účtárna a účtárna pro telegraf.⁶⁷

Poštovní správa spadá po roce 1881 nadále pod Ministerstvo obchodu a zůstává včleněná do III. sekce. Tato třetí sekce se ještě dělila na dvanáct oddělení a patřilo k ní několik pomocných úřadů, jako například kancelář pro poštovní kursy, správa poštovního hospodářství nebo kancelář pro poštovní stavby. Také nesmíme zapomenout na dozorčí orgány inspektorů.⁶⁸

Velké změny a také zrychlení dodávek zásilek přineslo zavedení autobusové dopravy v letech 1905-1906. (První autobusová linka byla zavedena roku 1905 v Bosně). Cílem této změny bylo zrušení některých málo frekventovaných poštovních kurzů a z ušetřených peněz

---

⁶⁵ Říšský zákoník z roku 1859, č.193.

⁶⁶ NA, ŘPT, inv. č. 235. Normalienbuch 1850-1883, str. 408.

⁶⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 52.

⁶⁸ Post- und telegraphen- Verordnungsblatt 1885, č. 18., str. 106 - 109.

zřídit autobusové linky. Nicméně autobusy byly nakonec zrekvírovány pro potřeby poštovní pošty v roce 1914.⁶⁹

Roku 1900 proběhla další organizační změna v rámci Ředitelství pošt a telegrafu a to z důvodu vzniku nového typu poštovních služeb. Od roku 1900 totiž existovaly tzv. poštovny. Stejněho roku se také úřady rozdělily na hodnostní třídy podle výnosu. Pro období po roce 1900 je pro ředitelství typické, že se dramaticky zvyšuje počet zaměstnanců.⁷⁰ Například v roce 1884 pracovali na ředitelství 4 poštovní sekretáři, v roce 1900 jich bylo 13 a v roce 1914 jejich počet stoupl na 29. Poštovní rada byl v roce 1884 pouze jeden, v roce 1900 jich bylo 8 a v roce 1914 dokonce 17.⁷¹

Roku 1909 byla pod ředitelstvím pošt zřízena mobilizační oddělení. Tato oddělení se zabývala vojenskými záležitostmi a v případě vypuknutí války měla na starosti zavedení poštovní pošty a také zajištění hladkého poštovního spojení ve všech oblastech. V Praze bylo toto oddělení oficiálně zřízeno 17. března 1909 a dělilo se na čtyři referáty.⁷² Jak na toto oddělení přecházelo stále více pravomocí, můžeme ze situace vypožorovat, jak nenápadně se monarchie připravovala na nevyhnutelné vypuknutí války. Od roku 1912 například oddělení dohlíží na celý poštovní provoz v zemi. A na počátku roku 1914 je už bezkonkurenčně nejdůležitějším Oddělením ředitelství pošt a telegrafu a má i největší pravomoce.⁷³

Seznam generálních poštovních ředitelů ve Vídni:

1850 - 1851 dr. Karel Stenheil
1852 - 1853 Josef von Kalchberg
1853 - 1857 Karel Czoernik von Czernhausen
1857 - 1862 Max Löwenthal
1862 Josef von Kalchberg
1863 - 1867 Max Löwenthal
1867 - 1872 dr. Vincenc Mally-Wevanovič
1872 - 1874 Vilém Kolbernsteiner
1874 - 1875 František Charvát⁷⁴
1876 - 1889 Vilém Dewéz
1890 - 1895 Jan Karel Obentraut
1896 - 1906 Rudolf Neubauer

---

⁶⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 75.

⁷⁰ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 78.

⁷¹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 87.

⁷² NA, ŘPT, vojenský referát, sign. MOB, k. 786.

⁷³ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 79.

⁷⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 56.

3.4. Nejvyšší správní orgán na úrovni zemí v Praze

V čele Vrchní poštovní správy v Praze byl od roku 1848 Jan Turneretscher. Jeho úkolem byla přeměna vrchní poštovní správy na Zemské poštovní ředitelství v Praze. Pokud by šlo pouze o změnu názvu a některých kompetencí, jistě by to nebyl tak složitý úkol. Hlavní změnou však bylo, aby se ředitelství úplně oprostilo od poštovního provozu a jeho úkoly byly již nadále pouze správního charakteru. To znamenalo oddělit správní úřad od poštovního úřadu pro Prahu. Musel zajistit plynulý přechod, zajištění pracovní síly a všech dalších aspektů, aniž by byl přerušen poštovní provoz, či provoz správního úřadu.⁷⁶ Ředitelství pošt a telegrafu mělo v kompetenci mnohé záležitosti, například schvalovalo osvobození od poštovního, povolovalo stavbu nových poštovních stanic⁷⁷. Také v souvislosti s jeho fungováním vycházela řada nejrůznějších nařízení a směrnic, které se různě proměňovaly. Jako příklad uvádím dokument s platností od 1. října 1875. Ten nařizoval hraniční dobu, za kterou se dopisy (doporučené i obyčejné, ale také noviny a další poštovní korespondence) musely dostat vlakem z místa, odkud se odesílaly, na pražskou hlavní poštu a obráceně. Díky tomuto dokumentu také víme, že jinou rychlostí byly doručovány obyčejné dopisy, doporučené dopisy, nebo třeba noviny.⁷⁹ Ředitelství pošt a telegrafu také například rozhodovalo o tom, které písemnosti budou osvobozeny od poštovního.⁸⁰ Nebo třeba mohlo stanovit výši poštovního pro určité druhy zásilek. To například dokládá ohlášení podepsaná tehdejší ředitelem Jägerbauerem z 22. 8. 1862, kde stojí, že doručení jednotlivého listu nebo novin stojí 1 krejcar. Cenné zásilky byly o něco dražší a stály tak krejcare 3.⁸¹

Po roce 1848 čekal vrchní poštovní správu ještě další úkol, se kterým si musela poradit. Kvůli reorganizaci správy bylo třeba zajistit nové úřady v sídlech krajských měst a nová poštovní spojení, aby se poštovní síť více zahustila.⁸² Pražské poštovní ředitelství (stejně jako ostatní ředitelství v jednotlivých zemích) mělo povinnost řídit se takzvanými úředními věstníky, které vydávalo generální ředitelství pošt a telegrafu. Zde vycházela veškerá nařízení a organizační změny, které se udály za poslední rok. Veškerá nařízení, která zde vyšla, musela

⁷⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918* (1930), str. 86.

⁷⁶ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918* (1930), str. 45.

⁷⁷ ŘPT také dokonce schvalovalo, jak bude nová poštovní stanice vypadat, kde bude manipulační část a kde třeba telefonní hovorna.

⁷⁸ NA, ČM 1856-1883, sign. 44., inv. č. 5204, k. 2280.

⁷⁹ NA, ČM 1856-1883, sign. 44. inv. č. 5204, k. 2279.

⁸⁰ NA, ČM 1856-1883, sign. 44. inv. č. 5204, k. 2279.

⁸¹ NA, ČM 1856-1883, sign. 44. inv. č. 5204, k. 2279.

⁸² ROUBÍK, František, *Ke vzniku správního rozdělení Čech z roku 1850*, in: Sborník Archivu Ministerstva vnitra XI., 1937 Praha, str. 69.

začínat datem, kdy byl věstník vydán, dále následuje vlastní znění vyhlášky. Tyto věstníky vycházely v počtu 3000 a to vždy ve Vídni. Tyto materiály, u kterých nechybí ani místní, věcné a jmenné rejstříky, se ukázaly jako nedocenitelný pramen při zkoumání poštovní správy ještě dnes.⁸³

Jan Turneretscher vydržel v čele Vrchní poštovní správy téměř stejně dlouho, jako poštovní správa sama. V době zřízení Prozatímního poštovního ředitelství byl nahrazen Františkem Arletem. František Arlet, který jako zástupce Jana Turneretschera získal mnoho zkušeností v předchozích letech, se okamžitě pustil do práce. Na konci března zaslal do Vídně zprávu o stavu a personálním obsazení hlavního úřadu v Praze, poštovních inspektorátech a přestupních stanicích v Čechách a železničních poštovních expedicích. Díky této správě víme, že v Čechách byly tři poštovní inspektoráty (Cheb, Karlovy Vary a Teplice). Navíc byla zřízena pozice kontrolního úředníka u některých přestupních stanic (Mladá Boleslav, Rumburk, Liberec, České Budějovice, Hradec Králové, Čáslav, Plzeň.)⁸⁴

Abychom měli představu, kolik lidí se podílelo na provozu dvou důležitých úřadů v Praze, vypomůžte nám opět zpráva zasláná do Vídně. U hlavního pražského poštovního úřadu a poštovního ředitelství uvádí František Arlet personální obsazení dohromady. Jde o 2 kontrolory, 32 oficiálů, 14 akcecišť a 11 praktikantů, 3 sluhy, 19 listonošů a 13 podomků.⁸⁵

Do roku 1850 fungovala poštovní síť následujícím způsobem. Zásilky se shromažďovaly ve sběrnách od jednotlivců anebo v expedicích. Expedice přebíraly zásilky od sběren, anebo i od jednotlivců. Sběrny pouze sbíraly, neodesílaly zásilky k adresátům a dopravovaly vše k nejbližšímu poštovnímu úřadu, od toho byly expedice. Dalším typem byla ještě poštovní stanice s koňskou příprazí pro doručování zásilek do vzdálenějších oblastí. Sběrny však byly roku 1850 zrušeny a tak na nejnižším stupni poštovní správy nyní existovaly jen expedice. Jejich počet nyní roste, jak se zahušťuje poštovní síť. Také se zde objevují tendence k postátnění expedic.

Nižším stupněm poštovní správy byly do té doby Vrchní poštovní správy. Ty se nacházely v jednotlivých zemích monarchie. Pro Čechy se nacházela Vrchní poštovní správa v Praze. 1. března však tyto správy byly zrušeny a nahrazeny Prozatímními poštovními ředitelstvími. Ty se prozatím měly řídit instrukcí ze 13. ledna 1849, kterou se před 1. březnem 1850 řídily Vrchní poštovní správy. K dalším změnám padesátých let také patří oddělení

---

⁸³ Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und telegraphen 1850, 3. svazek no. 1 str. 1.

⁸⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 45.

⁸⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 46.

poštovních inspekci od generálního ředitelství pro komunikace. Toto oddělení proběhlo roku 1853.⁸⁶

V průběhu roku 1850 došlo k několika dalším správním změnám. Tou, která se týká bezprostředně našeho území, je vytvoření Prozatímního poštovního ředitelství v Praze 1. března 1850. To nahradilo dosavadní Vrchní poštovní správu. A později roku 1850 bylo z názvu vypuštěno slovo “prozatímní” a již můžeme hovořit o fungování Pražského poštovního ředitelství. Vrchním poštovním správcem v Praze byl v letech 1848-1850 Jan Turneretscher.⁸⁷

V průběhu ozbrojeného konfliktu s Francií a Sardinským královstvím na území dnešní Itálie se objevilo několik omezení spojených s poštovním provozem. Některé kursy byly odkloněny, některé úplně zrušeny. Nicméně i v průběhu ozbrojených konfliktů zůstává pošta, a tedy i přenos informací, důležitou součástí vládní mašinerie. Jako příklad pro zajímavost uvádím, že bylo v průběhu konfliktu zrušeno doručování pošťáky, kteří rozváželi poštu na lyžích.⁸⁸

Hned v prvním roce let šedesátých přichází změna v personálním obsazení pražského poštovního ředitelství a to na té nejvyšší úrovni. Dřívější ředitel Arlet byl totiž obviněn z úplatkářství. Ačkoliv prokázal svou nevinu, tato aféra jej stála kariéru. Novým ředitelem tak byl od roku 1860 Filip Jägerbauer.⁸⁹

Baron Löwenstein se dostal do čela rakouské poštovní správy v nelehké době. Právě probíhala válka s Pruskem a většina českého území byla okupována pruskými vojáky. Všechny složky správního aparátu a jejich úředníci prchali směrem k Vídni. To způsobilo nejprve přerušení poštovních spojů a situace vygradovala 3. července 1866 opuštěním pražského poštovního ředitelství. To se na čas uchýlilo do bezpečí do Plzně. Hlavní poštovní úřad však vytrval a v Praze zůstal.⁹⁰

Řízení pošty na okupovaném území nakonec dostal na starosti inspektor Käuffel, který sídlil dokonce v Praze. Poštovní ředitelství přesunul opět trochu blíže Vídni a to do Českých Budějovic. Inspektor Käuffel se nezalekl ani nepřátelské armády, která nakonec Prahu okupovala a zůstal v Praze i během okupace. Byl klíčovou postavou při jednání s okupanty.

---

⁸⁶ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 47.

⁸⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 37.

⁸⁸ Verordnungs-blatt für die Verwaltungszweige der Österreichischen handelsministerium 1859, č. 66, str. 100.

⁸⁹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 49.

⁹⁰ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 50.

Podářilo se mu vyjednat obnovení poštovních spojů, které pak mohly využívat obě zápolící strany, a umožnil návrat poštovního ředitelství do Prahy.⁹¹

Válka jasně ukázala, že poštovní spoje jsou v Čechách málo husté a poválečná léta se tedy vyznačovala horečnatou snahou o nápravu. Již v průběhu roku 1866 bylo vydáno povolení ke vzniku dalších poštovních úřadů (Kralupy nad Labem, Bohdaneč u Pardubic, Sloup, Kalek, Liblice). Tato tendence pokračovala, ne však již tak rychlým tempem. Státní správa se totiž musela vyrovnat s novou skutečností rakousko-uherského vyrovnání. Ministerstvo nyní mělo na starosti pouze Předlitavsko a jeho název byl upraven na Ministerstvo obchodu, tak se ministerstvo nazývalo až do roku 1918.⁹² Pošta nyní zůstává ve III. sekci pod ministerstvem obchodu a jsou zde i pomocné orgány - vrchní poštovní inspektor a kancelář pro poštovní kursy.

Dr. Vincenc Mally se zařídil o vznik nových pomocných úřadů a to se nevyhnulo ani ředitelstvím na úrovni zemí. Při pražském poštovním ředitelství tak nově vznikla účtárna. Poštovnímu ředitelství také bylo roku 1867 ulehčeno vznikem ředitelství v Brně.⁹³

Na konci šedesátých let a také v sedmdesátých letech nadále pražské poštovní ředitelství zajišťovalo přípravu dalších poštovních úřadů a pokračovalo tak v trendu rozšiřování poštovní sítě. Roku 1868 se opět mění krajské zřízení. Kraje jako takové jsou zrušeny úplně a okresů je místo 209 pouhých 89. Měl-li být poštovní úřad v každém jednom okresním městě, měl by na starost příliš velké území, proto začaly postupně vznikat i jinde. Toto období je také typické velkým rozmachem železnice, která značně dopravu zrychlovala. Pražskému poštovnímu ředitelství tak přibýly nové úkoly, jako bylo řešení dopravy z nádraží do úřadů, či doprava zásilek v odlehlejších oblastech, tedy vznik rurální pošty. Také evidoval smlouvy se soukromými dopravci. Dále stanovovaly časy a četnost pochůzek listonošů, na ředitelství se skládaly kauce, bylo nutné zvýšit počet poštovních schránek.

Roku 1873 byla v Praze zřízena funkce vrchního poštovního komisaře. Tomu byli podřízeni komisaři sídlící v Českých Budějovicích, Liberci, Litoměřicích a v Plzni. Tito komisaři v tomto složení dohlíželi na poštovní činnost od roku 1874 až do roku 1920.

Velké zahuštění poštovních stanic na území dnešní Prahy proběhlo v letech 1869-79. V té době vznikly tyto poštovní úřady: Karlín, Královské Vinohrady, Vršovice, Vysočany, Vyšehrad a Žižkov.⁹⁴

---

⁹¹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 51.

⁹² Tamtéž.

⁹³ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 52.

⁹⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 54.

Další správní změna probíhá v letech 1881-1883, kdy se postupně slučuje agenda telegrafní a poštovní. Pražské ředitelství pošt je tak nyní Ředitelstvím pošt a telegrafu.⁹⁵ Roku 1883 se změnila struktura Ředitelství pošt a telegrafu v Praze. To se dělilo na sedm odborů:

- I. Personální záležitosti
- II. Technické záležitosti telegrafu
- III. Provoz listovní pošty
- IV. Pokladna a provoz pojezdne pošty
- V. Provoz vlakové pošty
- VI. Disciplinární záležitosti
- VII. Účtárna

Ředitelství mělo nyní podle instrukce z roku 1885 spolupracovat s místodržitelstvím a některá ředitelova rozhodnutí mohla vejít v platnost až po schválení ministerstvem. Například také slučování a vznik nových poštovních úřadů mohli z Prahy pouze navrhnout avšak schválit a uvést do chodu tato rozhodnutí bylo opět možné pouze se souhlasem ministerstva ve Vídni.

Organizační struktura pražského ředitelství pošt a telegrafu se dělila podle jednotlivých druhů provozu. Zvlášť se řešila agenda pošty listovní a balíkové, zvlášť provoz telegrafu a telefon.⁹⁶

Roku 1900 evidujeme 6 000 000 obyvatel a 1357 poštovních úřadů, z toho dvacet jich bylo možné nalézt v Praze.⁹⁷

Pražské poštovní ředitelství se také několikrát přestěhovalo. Jak agenda narůstala, bylo zapotřebí stále větších a větších prostor. Nesmíme zapomínat, že v prostorách pošty se většinou nacházela i telegrafní stanice, ačkoliv oficiálně byla poštovní a telegrafní správa sloučena až v šedesátých letech 19. století.

Poštovní ředitelství se v průběhu své existence několikrát přestěhovalo. Před rokem 1850 sídlilo ve skromných prostorách karmelitského kláštera. V tomto roce se pak přestěhovalo do větších prostor v ulici na Poříčí.⁹⁸ Avšak ani zde nebyly prostory vyhovující a stále narůstající kancelářská agenda si žádala opět větší prostory. V roce 1873 tak proběhlo slavné stěhování do ulice Jindřišská. Zde byl původně sklad tabáku, ten byl však v 60. letech zbořen a pro budovu pošty zde tak vyrostly skutečně reprezentační prostory, které obdivujeme

---

⁹⁵ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 55.

⁹⁶ Post- und telegraphen- Verordnungsblatt 1885, č. 18., str. 105-113.

⁹⁷ Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt, 1900, č.35, str. 187.

⁹⁸ KRATOCHVÍL, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, Praha 2009, str. 36.

dodnes. I zde však začalo být příliš těsno a tak se započalo jednání pro stěhování do budovy na Smíchově a pak do dalších pražských částí.⁹⁹

Na závěr ještě uvedu seznam ředitelů Ředitelství pošt a telegrafu v Praze:

1849 - 1859 František Arlet

1860 - 1871 Filip Jägerbauer

1872 - 1889 Antonín Rada¹⁰⁰

1889 - 1908 František Šafařík-Pštros¹⁰¹

1908 - 1918 dr. Jaroslav Kalandra¹⁰²

---

⁹⁹ KRATOCHVÍL, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, str. 40.

¹⁰⁰ KRATOCHVÍL, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, str. 40.

¹⁰¹ Post- und Telegraphen- Almanach 1908, Vídeň 1908, str. 17.

¹⁰² ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, str. 86.

4. Personál pošt

Moje bakalářská práce se zabývá vývojem pošty a její správy na českém území, proto jsem se rozhodla v následující kapitole vynechat ty zaměstnance pošty, kteří se zabývali technickými úkony, jako bylo fungování telegrafu a telefonu, ačkoliv letným zmínkám o nich se přece jen nevyhnu.

Zaměstnanci pošt se dali vždy rozdělit jednoduše dvojím způsobem. Na zaměstnance erární a neerární. Zaměstnanci erární byli státní zaměstnanci, kdežto neerární byli soukromými osobami. Neerární zaměstnanci mohli také provozovat poštovské řemeslo pouze jako jakousi, dnešními slovy řečeno, vedlejší výdělečnou činnost a nemuselo se jednat o jejich jediný zdroj obživy.¹⁰³

Poštovní síť se u nás zahušťuje a vytváří, na rozdíl třeba od poštovní sítě Velké Británie, v podstatě během 2. poloviny 19. století. Síť veškerých typů poštovních služeben prodělává překotný rozvoj právě od 50. let 19. století. Nejpatrnější je rozvoj v Praze, kde přibývají služebny velmi rychle. S narůstajícím počtem služeben se také navyšuje počet listonošů a vůbec veškerého poštovního personálu. Téměř do dnešní podoby se síť utvořila v podstatě do konce 19. století. To znamenalo, že jedna pošta připadala na 30 km a 4000 obyvatel. V samotné Praze bylo 19 úřadů.¹⁰⁴ Během 1. poloviny 19. století se pošta snaží postupně vykupovat služebny od takzvaných dědičných správců, kteří do té doby tvořili velmi důležitou součást poštovní sítě. Naopak během 2. poloviny 19. století se od těchto tendencí odstupuje a s těmito správci se spíše uzavírají smlouvy zajišťující poštovní přepravu i v místech, kde není žádná státní poštovní služebna. K vykupování již dochází spíše v určitých případech, kdy je třeba například rozšířit poštovní služebnu atp. Dědičných poštovních správců je tedy stále méně, nicméně tradice udělování dědičných práv poštovnímu správci přetrvávala v ojedinělých případech až do počátku 20. století.¹⁰⁵

Státní správa se na místech vykoupených služeben snažila ekonomicky výhodně zřizovat poštovní služebny. Pouze na velmi frekventovaných místech nebo místech příliš vzdálených od železnice byly zřizovány poštovní služebny s příprahem a povozy. Než aby si stát vydržoval příliš velké množství takovýchto služeben, uzavíral smlouvy o dopravě s místními dopravci.¹⁰⁶

---

¹⁰³ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v českých zemích od nejstarších dob až do převratu*, Praha 1928, str. 140.

¹⁰⁴ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Liberec*, 2008, str. 93.

¹⁰⁵ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 92.

¹⁰⁶ Tamtéž.

Od roku 1850 rozlišuje státní správa čtyři typy poštovních služeben. Sem patří c. poštovní úřad, c. poštovní úřad a stanice, poštovní stanice a poštovní expedice. Toto rozdělení ještě upravuje novela z roku 1872.¹⁰⁷ Vedoucí úředníci, kteří měli dané služebny na starosti, tedy poštmistři, se také dělili na tři typy. Byli to dědiční poštmistři, nedědiční poštmistři a poštmistři se smlouvou.¹⁰⁸

Postupem času se nejčastějším typem poštovní služebny staly takzvané erární poštovní služebny, ty byly podřízeny státu. Díky většímu počtu personálu i možností dopravy začaly postupně získávat převahu nad dědičnými poštovními úřady, které jim prostě nemohly konkurovat, a získávaly tak velkou oblibu mezi obyvatelstvem. I pro personál bylo větším “ternem” pracovat v erárních služebnách, jelikož tu byla mnohem větší šance na služební postup.¹⁰⁹

Během 80. let se začíná vytvářet nový typ služebny. Tedy kromě dědičných pošt, státních poštovních služeben bez příprahu a povozu a poštovních úřadů kombinovaných s poštovní stanicí se nám objevují tzv. poštovní přenášecí stanice. Ty vznikaly na místech, kde bylo potřeba vyměnit koně. Tyto stále obvykle provozovali soukromí podnikatelé, kteří poskytovali koně i vozy i pro jiné klienty, ale pošta měla vždy přednostní právo, aby se zásilky na cestách nezdržovaly déle, než bylo nezbytně nutné. Slavnou rodinou podnikající v tomto odvětví byla pražská rodina Špačků, která poskytovala své služby poště téměř až do poloviny 20. století.¹¹⁰

Od 30. let také vznikají kontrolní orgány pro poštovní správu. Ty vznikají u tzv. přenášecích stanic, které výhradně spadají pod státní správu. Instrukcí z roku 1839 jsou navíc vytvořeny poštovní inspektoráty. U nás sídlily v Chebu, Karlových Varech a Opavě. Jim byly podřízeny pomocné orgány poštovních inspicientů. Ty sídlily v Liberci, Rumburku, Čáslavi, Hradci Králové, Plzni, Českých Budějovicích, Teplicích, Jihlavě, Olomouci, Opavě, Bílsku a Těšíně.¹¹¹

Pro erární úředníky pošt platila též stejná pravidla platící pro všechny ostatní státní úředníky. Právě ve druhé polovině 19. století se s rozrůstající byrokracií postavení úředníků umocňuje a pravidla jich se týkající jsou uzákoněna. Platí tedy rozdělení do jedenácti

---

¹⁰⁷ Post-Verordnungblatt für die Verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministerium 1873, č. 25, str. 147.

¹⁰⁸ MARTÍNEK, Miloslav, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, in: Sborník poštovního muzea 1980, Praha, 1980, str. 130.

¹⁰⁹ MARTÍNEK, Miloslav, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, str. 131.

¹¹⁰ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 92.

¹¹¹ MARTÍNEK, Miloslav, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, str. 130.

platových tříd, nárok na příspěvky na bydlení, podle výše daného úředníka, nárok na služební postup a zvýšení platu po třech letech služby atp.¹¹²

Vyšší pozice zastávali obvykle státní úředníci - přednostové stanic, vrchní poštmistři,¹¹³ poštovní inspektoři atd. Naopak pozice bez rozhodovacích pravomocí, jako bylo třídění zásilek, obstarávali zaměstnanci se služební smlouvou, později služebním dekretem.¹¹⁴ Existovala zde ještě třetí skupina. Tou byl technický personál zajišťující hladké fungování především telegramu a telefonu. Jak jsem již však zmínila, těmi se zde zabývat nebudeme.¹¹⁵

Nejčastějším typem poštovní služebny byly poštovní expedice (výpravny). Zde pracoval především nižší poštovní personál - vozkové, konduktéři, listonoši. Jednalo se většinou právě o zaměstnance se smlouvou. Díky rozvoji přepravy pošty po železnici začaly vznikat poštovní stanice přímo na nádražích na trase poštovních vlaků. Tyto stanice opět dělíme na dva druhy, podle toho jestli to byly stanice erární nebo neerární. Erární se nazývaly c. k. poštovní úřad na nádraží, a pokud byla stanice neerární, nesla označení c. poštovní expedice na nádraží. Získat smlouvu pro neerární poštovní služebnu nebylo vůbec jednoduché. Musela se složit kauce a také zkouška z poštovního provozu, nedílnou součástí bylo i složení služebního slibu. Zaměstnanci se smlouvou měli od státu nárok na roční plat, v některých případech na podíl ze zisku a v neposlední řadě na příplatek pro krytí výdajů pro potřeby kanceláře.

Protože se rapidně zvýšil počet zaměstnanců operujících v poštovní správě, bylo potřeba je nějak rozdělit na skupiny a přesně definovat jejich práva a povinnosti. K tomu došlo roku 1873, kdy byli přednostové neerárních poštovních úřadů, dědičných pošt a poštovních expedic rozděleni do šesti skupin. Podle výše výnosu pak dostávali přednostové plat ve výši 200 až 500 zlatých ročně. Ti přednostové a dědiční správci, kterým se podařilo mít zisk vyšší než 800 zlatých, mohli získat titul poštmistra. Těm, kteří na tak vysoký zisk nedosáhli, se říkalo poštovní expedienti. Jejich plat byl od 200 do 300 zlatých ročně.

18. července 1872 byla zavedena nová služba - přespolní doručování (někdy také venkovské). Do tohoto roku bylo doručování na odlehlější místa zajišťováno poštovními sluhy, nebo hokynáři, kteří měli zrovna tím směrem cestu. Nyní byla určena nová pozice - přespolní listonoš, který obcházel právě tyto vzdálené pochůzky, obyčejné zásilky pak měl na starosti jiný listonoš.¹¹⁶

---

¹¹² Verordnungsblatt, 1873, č. 22, str. 133-135.

¹¹³ Příloha č. 6.

¹¹⁴ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 93.

¹¹⁵ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 92.

¹¹⁶ Příloha č. 3.

Přespolní listonoš měl na starosti určitý okrsek. V okrsku bylo nějaké kontaktní místo (většinou kupecký krámk, hostinec atp.) Listonoš předal zásilky důvěryhodné osobě, například třeba hostinskému a adresáti si pak u něj zásilky vyzvedli. V kontaktním místě se shromažďovaly zásilky, které měl naopak listonoš odnést zpět na poštovní úřad, také zde bylo možné zakoupit poštovní známky, obálky a byla zde poštovní schránka. Kontaktní osoba ke schránce však neměla klíče, ty měl u sebe pouze přespolní listonoš a nadřízená poštovní služebna.¹¹⁷

Od roku 1900 se objevuje nový druh služebny - poštovna. Zde pracoval pouze jediný zaměstnanec, takzvaný poštovní. Ten měl vlastně podobnou funkci jako přespolní listonoš a kontaktní osoba v jednom. Tento druh služebny většinou nefungoval po celý rok, ale pouze například v létě pro potřeby turistů.

Další typ poštovní služebny vznikl roku 1913. Byly to takzvané zájemnické poštovní úřady. Vznikaly při velkých podnicích nebo třeba hotelích. Tyto poštovny vedl přímo daný podnik, od státu však dostával inventář nutný k výkonu služby. Na našem území však začínaly vznikat až těsně před 1. světovou válkou.

Při některých velkých akcích vznikaly na přechodnou dobu příležitostné poštovní úřady. Například při jubilejních výstavách. Tyto úřady byly obsazovány personálem z nejbližšího poštovního úřadu.

Další změna týkající se poštovního personálu byla provedena roku 1899. V tomto roce byl veškerý pomocný poštovní personál rozdělen do tří tříd. Byli to poštovní podúředníci, poštovní výpravčí a poštovní sluhové. Pokud šlo o zaměstnance neerární, i oni byli rozděleni do tří skupin. Dělení bylo podle takzvaných pracovních jednotek. To byla uměle vypočítaná hodnota a záleželo na tom, kolik záležitostí (ať už odesílání dopisů, balíků, poštovních poukázek a veškerých dalších poštovních služeb) bylo vyřízeno. Těmto služebnám se říkalo třídní poštovní služebny. V čím vyšší třídě byla služebna zařazena, tím vyšší platové ohodnocení všech zaměstnanců bylo a také dostávali vyšší příspěvky na provoz.

Od roku 1900 byli poštmistři a přednostové jmenováni prostřednictvím dekretů. (pouze u I. a II. třídy). Ve třetí třídě stále probíhalo jmenování poštovní smlouvou. Také nebyli poštmistři, ale poštovními expedienty.¹¹⁸

Další změna následovala roku 1910. Tehdy byl přiznán titul poštmistra poštmistřům třídních úřadů 1. a 2. stupně I. třídy. Podmínkou však bylo odsloužení určitého počtu let a složení zkoušek. Stát měl neustále tendence zvýhodňovat erární zaměstnance. K tomu došlo i

---

¹¹⁷ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 93.

¹¹⁸ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 94.

roku 1914 se vstoupením v platnost služební pragmatiky. Ta se totiž týkala pouze státních zaměstnanců a byla pro ně velmi výhodná. Zajišťovala jim automatický postup do vyšší hodnostní třídy. Také zavádí nové dělení zaměstnanců do pěti kategorií. V první kategorii byli vysokoškolsky vzdělaní zaměstnanci. V další středoškoláci, absolventi vysokoškolského kurzu nebo 1. státní zkoušky, technický personál s vysokoškolským vzděláním, následování zaměstnanci s úplným středoškolským vzděláním. V další skupině byli zařazeni zaměstnanci se čtyřmi třídami střední školy nebo měšťanské školy a do poslední skupiny spadali všichni ostatní.¹¹⁹

Soukromý sektor, tedy takzvaní podnikatelé poštovních jízd (dříve držitelé stájí), tvořili významnou složku poštovní správy. V rukách soukromníků bylo především zajišťování přepravy v méně frekventovaných místech. Toto rozdělení vyplynulo logicky. Na frekventovaná místa vedla železnice vlastněná státem. Nejméně obydlené oblasti byly zajišťovány rurálními poštami. Tudíž na soukromníky zbylo místo někde mezi tím. Tito podnikatelé se odlišovali od státních zaměstnanců a náplň jejich práce byla odlišná, ačkoliv v poslední čtvrtině 19. století získali postavení srovnatelné se zaměstnanci státní správy.¹²⁰

Boj mezi soukromým sektorem a státní správou provázal poštu již od 30. let 19. století. Tehdy se stát snažil vykupovat dědičné poštovní stanice. Pro podnikavce se otevřelo místo právě v přepravě. Velké zrychlení přišlo s reformami Maxmiliána z Ottenfeldu, který zavedl poštovní rychlíky, které byly provozované státem. Nato odpověděli soukromníci a přišli s dostavníky. Dostavníky byly nenáročné na provoz, a proto bylo levnější poslat zásilku dostavníkem.¹²¹ Typickým podnikatelem 19. století byl majitel jednoho vozu a několika málo koní. Nesmíme si tedy představovat, že by zde byly obrovské podniky. Dostavníky byly rájem pro drobné podnikatele, i když i někteří z nich se dokázali dostat vysoko, jako například již zmíněná pražská rodina Špačků. Dostavníky navíc nejezdily po předem daných trasách, ale tam, kde to bylo zrovna potřeba, často tam, kam síť státní přepravy nedosáhla.¹²²

Stát nemohl konkurovat stále rychleji se rozvíjícímu soukromému podnikání. Proto se rozhodl, alespoň podporovat podnikatelské snahy svých vlastních poštovníků. Tito poštovníci se museli řídit určitými směrnicemi a tak byli pro stát mnohem snáze kontrolovatelní.

---

¹¹⁹ Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt für das Verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministeriums 1914, č. 26, str.179-188.

¹²⁰ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, in: *Sborník poštovního muzea* 89-90, Praha 1990, str. 71.

¹²¹ Příloha č. 11 a 13.

¹²² ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, str. 72.

Během 30. - 40. let 18. století probíhal souboj mezi státem a soukromými podnikateli. Stát se snažil pošty vykupovat a najímat bývalé dědičné správce - nájemní smlouva se dala totiž mnohem snáze zrušit, než dědičné privilegium. Tito správci se poměrně často zajímali právě o pojezdnou poštu, která byla výhodná, pokud si ji přibrali ke své stanici. Naopak stát přicházel díky těmto poštovním o zákazníky, proto byly na soukromou pojezdnou poštu uvaleny nekřesťanské daně. Situace se nakonec vyřešila až 1. února 1851, kdy byly vydány nové podmínky pro získání koncese na osobní dopravu na silnicích.¹²³

Od padesátých let však nastupuje prudký rozmach železniční dopravy a soukromá silniční doprava osob i zásilek se přesouvá spíše na místa, kam železnice nevede. Tedy do míst, která jsou méně zalidněná a tedy i méně lukrativní.^{124 125}

Roku 1851 vzniká úplně nový druh pošty, tou je pošta vlaková. Tento technický výdobytek přepravu zásilek mnohonásobně zrychlil. Avšak i železnice měla svá úskalí. Kvůli nevoli obyvatelstva a riziku požárů bývala nádraží zřizována mimo městské centrum, a proto byla ještě k adresátovi z nádraží značná vzdálenost. Zde přenechával stát často volné pole působnosti pro soukromá podnikání a dovoloval poštovním uzavírat smlouvy se soukromými přepravci. Někteří podnikaví jedinci dokonce začali povoznou poštu ke své stanici navíc i provozovat.¹²⁶

V roce 1884 bylo vydáno poučení pro poštovní dopravu na silnicích. To stanovuje činnosti státních i soukromých poštovních úřadů poštovní služby, podléhající ředitelství pošt a telegrafů.

Úřady se nyní dělí do tří kategorií:

- a) pro listovní zásilky,
- b) pro službu listovní a dopravní,
- c) pouze pro dopravní službu.

Stanice, které zajišťují dopravu, jsou nazývány poštovní stanice. Ty se dále dělí na dva druhy poštovních stanic: poštovní přenášecí stanice a poštovní úřady stájové.

Poštovní přenášecí stanice vznikají tam, kde chybí poštovní úřad. Je to v místech, kde je potřeba přepřáhnout koně. Zpravidla to bylo v méně frekventovaných místech, kde se pouze půjčovali koně a hned se vyrazilo dál.

Poštovní úřady stájové (Poststallamt) - do roku 1884 běžně používaný výraz. Avšak po roce 1884 získal tento název úplně nový zvuk. Poštovní úřady stájové byly postaveny na

---

¹²³ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, str. 73.

¹²⁴ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, str. 74.

¹²⁵ Příloha č. 14, 15 a 16.

¹²⁶ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, str. 74.

roven poštovním úřadům a byly budovány jako velkopodniky. Tyto stáje uzavíraly smlouvy nejprve s ředitelstvím pošt a telegrafů a později s místním úřadem. Jejich úkolem bylo dodávat nejen poštovní koně, ale i vozy, a dokonce i kočí. Majitel stáje, pokud dostal zvláštní povolení, měl možnost provozovat současně i soukromou osobní dopravu, která neměla s poštou nic společného.¹²⁷

Zajímavou skupinou poštovních zaměstnanců jsou bezpochyby zaměstnanci automobilové dopravy.¹²⁸ Zde se mísí profese úředníků, mechaniků a dělníků. Do první skupiny spadají pro erární úřady dopravní úředníci, pro neerární poštmistři nebo oficianti. Aby bylo možné udržovat vozidla v dobrém stavu, existovali také garážní mistři a nesmíme zapomenout ani na samotné řidiče. Zvláštní podskupinou sem náležející je skupina dělníků. Patřili sem zámečníci nebo čističi vozů. Ti byli teprve předzvěstí obrovského rozmachu sociální skupiny dělníků během počátku 20. století.¹²⁹

4.1. Platy erárních zaměstnanců

Velkou revoluci týkající se platů poštovních zaměstnanců provedl v roce 1829 již zmiňovaný Ottenfeld. Do třicátých let 19. století dostávali zaměstnanci fixní plat a příbytečné.¹³⁰ Někteří poštmistři také dostávali podíl z poštovního. To bylo v některých případech omezeno do maximální výše 200 zlatých za rok. V jiných případech však žádné takové omezení neexistovalo, a proto mohl tento příjem růst do poměrně vysokých částek. To však neúměrně znevýhodňovalo poštmistry, kteří na tento podíl právo neměli, na což upozorňoval právě baron Ottenfeld.¹³¹ Roku 1836 byli pak zaměstnanci rozděleni do devíti dietních tříd. Podle toho, v které kategorii byly zařazeni, byla vypočítána výše jejich platu.

Roku 1840 přišla další změna. V předchozím období panovaly jisté zmatky, kolik a zda vůbec mají poštmistři nárok na provizi. Rokem 1840 se tento problém konečně vyřešil a bylo stanoveno, že poštmistrovský plat se bude skládat z fixního ročního platu, z podílu na portu (ale to pouze za splnění některých podmínek) a z určitých částek paušálu, určených k nákupu kancelářského vybavení.¹³²

3. prosince 1862 byly v rámci správních změn opět pozměněny platy zaměstnanců a to následujícím způsobem. Zaměstnanci poštovní kursovní správy byli děleni do několika kategorií. Na vrcholku pyramidy se nacházel ředitel v VI. platové třídě. Pod ním hned

---

¹²⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízd v Čechách do roku 1918*, str. 75.

¹²⁸ Příloha č. 10 a 17.

¹²⁹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 140.

¹³⁰ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...* str. 47.

¹³¹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 143.

¹³² ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 59.

místoředitel ve třídě VII. s platem 1600 zlatých a 300 příbytečného. VIII. dietní třída připadala pro prvního adjunkta, který si vydělal 1400 zlatých a 250 na příbytečném. Druhý adjunkt byl také v VIII. dietní třídě, nicméně jeho roční plat byl o 200 zlatých nižší, příbytečné bylo stejné jako u prvního adjunkta. Třetí adjunkt, zařazený také v VIII. třídě, si opět vydělal o 200 zlatých méně než druhý adjunkt, výši příbytečného sdílel s 1. a 2. adjunktem.¹³³

Roku 1863 byl nově systemizován úřednický a zřízenecký stav. Pro ilustraci uvádím výši platu některých zaměstnanců: Poštovní ředitel II. třídy (tedy například ředitel poštovního ředitelství v Praze) si přišel na 2000 zlatých za rok a 350 zlatých příbytečného. Ředitelský sekretář se pohyboval od 1000 po 1400 zlatých ročně s příbytečným ve výši 250 zlatých. Oproti tomu konceptní praktikant vydělal 350 zlatých ročně a na příbytečné vůbec nárok neměl.¹³⁴ Diurnisté si vydělali 80 krejcarů za den. A úřední sluhové se dostali na 350 zlatých.

V roce 1866 proběhla ještě menší úprava u platu ředitele oddělení poštovní a telegrafní věci. Ten si od tohoto roku přišel na pěkných 5000 zlatých ročně a navrch ještě nejen 650 zlatých příbytečného, ale ještě 500 zlatých funkčního přídavku.¹³⁵

Roku 1873 byli zaměstnanci rozděleni do 11 dietních tříd s platem od 600 do 12000 zlatých ročně.¹³⁶

Další změna proběhla roku 1889. Platy se nyní skládaly z fixního platu, činnostního přídavku a služebního oděvu nebo náhrady za něj. Nyní jsou zaměstnanci děleni do tří tříd, které se ještě každá dělí na tři stupně. Nyní měli také zaměstnanci nárok na starobní příplatek za každých pět odsloužených let, jenž však nikdy nesměl přesáhnout 100 zlatých ročně.¹³⁷

Roku 1906 měli nárok na vyšší platy také zaměstnanci s vysokoškolským titulem. Od roku 1907 byly také zvýšeny platy. Také byla zavedena zásada, že pracovníci, kteří jsou starší 60 let a odsloužili třicet let služby, automaticky postupují do vyšší platové třídy.

Poštovní zaměstnanci mohli dosáhnout na některé bonusy. Například postiliony, jež měli právo nosit čestnou uniformu, získávali také odměnu 2 zlaté měsíčně. Dalším způsobem, jak si mohli poštovní zaměstnanci přilepšit, bylo spropitné. To se týkalo například postilionů, kteří převáželi cestující.¹³⁸

---

¹³³ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 66.

¹³⁴ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 148.

¹³⁵ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 67.

¹³⁶ *Verordnungsblatt*, 1873, č. 17, str. 98.

¹³⁷ *Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt für das verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministerium* 1889, č. 48, str. 48-50.

¹³⁸ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 84.

Dalším příplatkem, na který mohli zaměstnanci dosáhnout, byl příplatek v případě, že byli někam přeloženi a nijak si tím finančně nepomohli. Pak dostali příplatek na náklady spojené se stěhováním.¹³⁹

Dalším zvláštním příplatkem bylo takzvané nocné, to se týkalo především obsluhy telegrafu, nebo také například pracovníků vlakových pošt. Tito zaměstnanci dostávali příplatek za to, že museli pracovat v noci.¹⁴⁰

Takových příplatků existovalo ještě několik, jako například příplatek za mimořádné práce. Ty bychom mohli přirovnat k dnešním přesčasům. K takové práci docházelo nejčastěji při nějakých technických potížích, které se musely vyřešit, i když měl pracovník po pracovní době, nebo při akutním nedostatku pracovních sil.¹⁴¹

Neerární zaměstnanci podléhali poněkud jiným pravidlům, než jejich kolegové, kteří se přímo zodpovídali státu. Proto i vývoj jejich platů má poněkud odlišný charakter. Roku 1873 vychází výnos ministerstva obchodu, který upravuje jejich postavení. Dělí neerární přednosta poštovních stanic na dva typy podle výše výnosu. Ti, jejichž roční výnos činí do 300 zlatých, se nadále nazývají poštovní expedienti. Šikovní jedinci, kteří si však dokázali přijít na plat přes 400 zlatých, získali nový titul - pošt mistr.

U poštovních úřadů se opět výše platu odvíjela od příjmů dané stanice. Pokud byl výnos poštovního úřadu do 400 zlatých, náležela majiteli odměna 150 zlatých ročně s ročním příplatkem 40 zlatých. Majitel úřadu s výnosem přes 400 zlatých ročně, získal roční plat 200 zlatých a příplatek 60 zlatých. S větším výnosem, tedy stoupal i plat. Nejvíce si majitelé neerárních poštovních úřadů mohli vydělat, pokud měl úřad výnos přes 1200 zlatých ročně - pak měl nárok na 500 zlatých a příplatek 120 zlatých.¹⁴²

Pokud jde o nižší poštovní personál, pro ilustraci si zde můžeme uvést plat výpravčího poštovního úřadu. Ten náležel do XII. platové třídy, do kategorie sluhů. Tato funkce byla ustanovena roku 1872 a plat činil 500 až 600 zlatých a ve Vídni a Terstu jim ještě náleželo 120 zlatých příbytečného.¹⁴³

Poštovní zaměstnanci měli také nárok na důchod. Pensijní záležitosti byly upraveny roku 1866. Podle nich měl zaměstnanec po deseti letech služby nárok na jednu třetinu příjmu, po 25 letech na polovinu a po 40 letech na celý plat.¹⁴⁴ Další úprava přišla roku 1896. Podle

---

¹³⁹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 160.

¹⁴⁰ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 161.

¹⁴¹ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 163.

¹⁴² ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 165.

¹⁴³ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 167.

¹⁴⁴ Post Almanach 1891, Vídeň 1891, str. XLII.

ní má zaměstnanec nárok na 40 % platu po odsloužení deseti let služby a pak 2% platu za každý odsloužený rok. Na 100% platu se zaměstnanec dostal opět po 40 letech služby.¹⁴⁵

Od roku 1907 se po desetileté službě přidávalo za každý rok navíc místo 2% procent 2,4%. Na 100% platu se tak nyní mohli zaměstnanci dostat již po 35 letech služby.¹⁴⁶

Poštovní zaměstnanci měli také možnost zabezpečit svou ženu v případě úmrtí. Té pak náležel vdovský příplatek.¹⁴⁷ Pokud bych se měla věnovat všem dalším sociálním příplatkům a způsobům, jak jich mohli zaměstnanci dosáhnout, opět bych tím svoji bakalářskou práci příliš rozšířila. Řekněme tedy jen, že poštovní personál byl velmi rozmanitý a týkaly se jej nejrůznější pravidla a předpisy a že stát se o ně, na poměry devatenáctého století, celkem dobře staral.

4.2. Ženy v poštovní správě

Také zapojení žen do pracovního procesu je velice zajímavým tématem, pokud jde o poštu. Od 60. let mohly ženy pracovat na poště, pokud byly součástí poštmistrovi domácnosti. Od roku 1871 mohly nastoupit do telegrafního úřadu, aniž by byly součástí domácnosti poštmistra. Musely však být starší sedmnácti let a složit příslušné zkoušky. První "Telegrafní kurz pro ženské" se uskutečnil již roku 1873. Právě jako telegrafní spojovatelky a telefonistky nakonec dokonce z tohoto povolání téměř muže vytlačily. Od roku 1889 také byla odstraněna nerovnoprávnost ve služebním postupu, nicméně jejich plat byl pořád nižší než u jejich mužských kolegů, ačkoliv vykonávaly totožnou práci.

Že se ženy nakonec v poštovní správě bezpečně uhnízdily, dokazuje i Poštovní a telegrafní almanach z roku 1906, který kromě výše platů poštovních oficiantů výslovně zmiňuje i speciální platovou tabulku pro poštovní oficiantky. Z této tabulky jasně vyplývá, že jejich platy byly nižší - v některých kategoriích až o 300 korun ročně.¹⁴⁸

4.3. Boj češtiny s němčinou

Ani poštovní správě se nevyhnuly boje za zrovnoprávnění češtiny s němčinou. To se projevuje během celé druhé poloviny 19. století, kdy se začínají objevovat české nápisy na štítech nebo například na razítkách nebo poštovních známkách. Roku 1850 vychází nařízení, které nařizuje používat v poštovním styku jazyka německého.¹⁴⁹ Roku 1880 vyšlo takzvané Stremayrovo nařízení a roku 1897 slavné nařízení Kazimíra Badeniho. Podle tohoto nařízení

---

¹⁴⁵ Post- Telegraphen- Almanach 1906, 39.ročník, Vídeň 1906, str. XV.

¹⁴⁶ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 169.

¹⁴⁷ Post Almanach 1891, str. XLII.

¹⁴⁸ Post- Telegraphen- Almanach, 1906, str. 314.

¹⁴⁹ Verordnungsblatt für Posten Eisenbahnbetrieb und Telegraphen 1850, 3. svazek, č. 67, str. 149.

musela všechna vyřízení probíhat v jazyce podání. To znamenalo, že všichni úředníci museli povinně umět jak německy, tak i česky. Bylo to jednoznačné zvýhodnění českých úředníků. Ti němčinu plynne ovládali a toto nařízení jim nečinilo nejmenší problém. Pro Němce, kteří češtinu obvykle neovládali, byla však situace poněkud jiná. Po pádu Badeniho se této problematice ještě věnoval Paul Gautsch, který nechal vydat kompromisní nařízení, kdy čeština byla zavedena pouze ve smíšených okresech. Ani toto nařízení však nemělo dlouhé trvání a vydrželo v platnosti pouze jeden rok.¹⁵⁰

Díky anexi Bosny v roce 1908 náhle vyvstala zcela reálně hrozba války. Díky tomu se začaly projevovat ve společnosti nové tendence. Klasickou reakcí na válečné ohrožení je vzrůst nacionalistických nálad mezi obyvatelstvem. Díky tomu se objevuje i násilná germanizace úřednictva, která se nevyhnula ani českým zemím a opět jsou patrné snahy o to, aby převládalo vyřizování jednání v jazyce německém.¹⁵¹

4.4. Uniformy zaměstnanců pošty

Uniformy k doručovatelům zásilek a vůbec veškerým poštovním zaměstnancům neodmyslitelně patří dodnes. Nejinak tomu bylo i v době Rakousko-uherské monarchie. Ošacení zaměstnanců poštovní správy bylo pevně dané a kromě šatů obvykle zahrnovalo i kord a čepici. Uniformy také většinou byly dvojího typu, pro běžné nošení a pro slavnostní příležitosti.¹⁵² Nyní si v rychlosti shrneme základní rysy poštovního odívání.

Do padesátých let 19. století vévodila zaměstnancům pošty módní kombinace modré a červené. Poštovní zaměstnanci tak byli dobře rozpoznatelní už z dálky. K jejich snadné identifikaci také sloužil poštovský roh¹⁵³, původně spíše růžek, který využívali při vjezdu do obce. Tento roh nosili tradičně zavěšený na ozdobné zlatočerné šňůře.¹⁵⁴ Určitá část poštovního personálu musela vydržet značné nepohodlí, spojené s výkonem služby v dešti, mrazu i pekelném horku. Tomu byly uzpůsobeny i jejich uniformy. Základní dělení, jak už bylo zmíněno, bylo na zimní uniformu a letní.¹⁵⁵ Zimní uniforma nejen, že byla ušita z teplejšího sukna, ale její součástí kromě teplého kabátu mohly být také rukavice nebo beranice. Zimní uniforma také byla laděna spíše do tmavších barev, kdežto letní oděv míval například světlé kalhoty. Tmavší byla zimní uniforma především z praktických důvodů,

---

¹⁵⁰ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 95.

¹⁵¹ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918*, Praha, 2007, str. 78.

¹⁵² Příloha č. 5.

¹⁵³ Příloha č. 18.

¹⁵⁴ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých a českých známek a poštovní historie: Poštovní odívání v českých zemích*, 25. díl, svazek II., Praha, 2012, str. 18.

¹⁵⁵ Verordnungsblatt für Posten Eisenbahnbetrieb und Telegraphen 1850, 1. svazek, č. 175.

pokud postilion¹⁵⁶ vezl zásilku v plískanici, v bílých kalhotách by bylo hned vidět, kudy všude projel.¹⁵⁷

Nicméně po polovině 19. století se poštovními barvami stává tmavošedá v kombinaci s oranžovožlutou. To bylo způsobeno zařazením pošty pod ministerstvo obchodu. Podle jeho stanov, měli mít všichni zaměstnanci spadající pod dané ministerstvo uniformy, kde by byly zohledněny právě tyto barvy. Navíc kombinace těchto barev je velmi výrazná a tak mohl obyčejný člověk, který čekal na dopis, poznat pošťáka již z dálky, že se blíží k vesnici.¹⁵⁸

Mnozí zaměstnanci pošt nosili povinně služební zbraň. To se týkalo například poštovních konduktérů. Často jezdili s dostavníky, které převážely, jak osoby, tak zásilky, ba i dokonce cenná psaní. Aby se předešlo loupežným přepadením, nosil konduktér kromě zbraně i dvě šavle, aby mohl dostavník chránit.¹⁵⁹ Pro nás dnes může být překvapivé, že povinnost nosit zbraň platila i pro obyčejné listonoše. Součástí jejich uniformy se tak stal bubínkový revolver.¹⁶⁰

Další zajímavostí je nepochybně pokrývka hlavy. Klobouk byl v devatenáctém století důležitým doplňkem a gentlemana by ani nenapadlo vyrazit z domu bez něj. Proto není divu, že se objevoval i na hlavách pánů zaměstnaných v poštovních službách. Jako příklad uvedu třírohý klobouk, kterým se pyšnili jízdní poslové na počátku devatenáctého století, kdy byl velmi módní záležitostí.¹⁶¹ Avšak v období, kterému se věnuje moje práce, vévodí spíše střízlivější modely, které však neztrácí na eleganci. Klobouky mohly být nadále třírohé, či časem spíše připomínaly nám známou buřinku. Byly mnohdy zdobeny rozetou a chocholem, který byl tvořen žíněmi.¹⁶²

Uniformy nepostrádaly ani další zdobení a dokonce mohly i odrážet postavení svého nositele. Ani tak obyčejné věci, jako jsou knoflíky, nemohly být jen tak ledajaké. Na většině byl vyražený buďto poštovský roh anebo císařská orlice. Uniformy se v době rakousko-uherské monarchie inspirovaly vojenským stylem. A tomu odpovídal nejen jejich samotný střih, ale také takové drobnosti, jakými byly prýmký. Podle počtu prýmků, se dalo poznat, jak vysoko daný zaměstnanec v poštovní hierarchii stojí. Na většině uniforem nesměl chybět náprsní štítek (někdy byl na rukávu nad loktem).¹⁶³

---

¹⁵⁶ Příloha č. 7 a 8.

¹⁵⁷ Verordnungsblatt für Posten Eisenbahnbetrieb und Telegraphen 1850, 2. svazek, č. 76-78, str. 76.

¹⁵⁸ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 26.

¹⁵⁹ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 29.

¹⁶⁰ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 35.

¹⁶¹ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 18.

¹⁶² KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 23.

¹⁶³ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 37.

Dělit uniformy nemusíme pouze podle ročního období, ale také podle příležitosti, kdy si ji zaměstnanci brali na sebe. Mluvím o uniformách pro všední dny a slavnostních verzích. Všední uniformy, jak lze odvodit již z jejich názvu, oblékali zaměstnanci pošt při běžném výkonu svého povolání. Slavnostní oděv směli nosit, pokud vezli samotného císaře, cizí velvyslance nebo vysoké hodnostáře státní správy.¹⁶⁴

Pro zasloužilé postiliony zde byla také možnost nosit tzv. čestnou uniformu. Avšak málokdo na tuto poctu dosáhl. Byla udělována pouze pro abnormální pořádkumilovnost, mravnost, čestnost a podobné vlastnosti. Tyto vlastnosti musely být oceňovány několik let, než mohl postilion získat čestnou uniformu.¹⁶⁵

Od padesátých let tedy museli, až na výjimky, zaměstnanci poštovní správy nosit uniformy a pokud tak nečinili, hrozily jim za to i pokuty. Barvou poštovních uniforem byla jasně šedočerná s oranžovožlutými akcenty. Většina uniforem byla hrazena zaměstnavatelem. Avšak některé součásti si museli zaměstnanci platit sami. Jako příklad uvedu bílou košili a boty u listonošů.¹⁶⁶

Nyní se ještě v krátkosti zmíním o nástroji, který je s poštou naprosto neodmyslitelně spjatý. Mám na mysli samozřejmě poštovský roh,¹⁶⁷ který byl součástí uniformy pošťáků. Hovorově byl nazýván poštovská trubka, poštovka nebo posthorna. Díky své velikosti¹⁶⁸ se stal vhodným nástrojem, kterým na sebe měli doručovatelé upozorňovat. Poštovský roh se stal během 17. století poměrně módní záležitostí, do té doby užívali stejný roh (nebyl zatočený, ale lukovitě prohnutý) jízdní poslové i lovci. Oblibu rohu můžeme vysledovat i díky jeho zařazení slavnými skladateli, jako byl například Bach nebo Händel, do svého repertoáru.¹⁶⁹

Roh byl používán taxiskou poštou již od 17. století. Nepodložené zmínky o něm máme dokonce již ze století předcházejícího. Poštovní rožky mohly zahrát pět tónů. Těžko se tedy s nimi daly vykouzlit komplikované skladby, nicméně pro svůj účel ohlašování se hodily bezvadně.¹⁷⁰

---

¹⁶⁴ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 23.

¹⁶⁵ ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty...*, str. 81.

¹⁶⁶ KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých...*, str. 37.

¹⁶⁷ Příloha č. 18.

¹⁶⁸ Je nejmenší z žest'ových nástrojů.

¹⁶⁹ KUNZ, Ludvík, *Poštovský roh a signalizační nástroje postilionů*, in: *Sborník poštovního muzea 1984*, Praha 1984, str. 13-14.

¹⁷⁰ KUNZ, Ludvík, *Poštovský roh a signalizační nástroje postilionů*, str. 14.

V almanachu zaměstnanců pošty dokonce vycházely předepsané znělky, které měli poštovní zaměstnanci “vytrubovat” Ty se lišily i podle toho, který zaměstnanec hrál. Jiná znělka byla pro postiliony a jiná pro štafety.¹⁷¹

---

¹⁷¹ Post Almanach 1891, 22. ročník, Vídeň 1891, nestránkováno.

5. Typy poštovních zásilek

K odesílání zásilek se váží mnohá pravidla, která se v průběhu období často měnila. Měnila se výše poštovního i způsob, jakým se vypočítávalo. Stejně tak se různě měnilo psaní adresy, či způsob přitíštění razítek. Měla-li bych zde vyjmenovat všechny změny, překročila bych značně rozsah bakalářské práce. Omezím se proto jen na velmi stručný úvod. Nejdůležitějším bodem je změna výpočtu poštovního a zavedení poštovních známek. K tomu došlo roku 1849, oproti světu značně opožděně, ve Velké Británii měli poštovní známky v platnosti již devět let. Zakoupit první známky bylo možné v průběhu roku 1850. Také poštovné se nyní počítalo podle váhy záсылky¹⁷² a ne podle vzdálenosti, kam byl dopis odeslán.¹⁷³

Také poštovní razítka neodmyslitelně k poštovní správě patří. Pro ilustraci uvádím nařízení, týkající se razítek z roku 1873. Všechny poštovní služebny měly povinnost přitiskovat poštovní razítka na záсылky a to v nějaké tmavší barvě. Úředníci měli také nakázáno dbát o čistotu razítek, aby vydržely, co nejdéle a byly ihned připraveny k dalšímu použití. Z toho jasně vyplývá, že razítka měla svoji důležitost.¹⁷⁴ Také razítek bylo několikero druhů a přitiskovaly se různě na různé typy podání.¹⁷⁵ Zajímavostí je, že se muselo razítkovat téměř úplně všechno, včetně takových položek, jako byly kalendáře.¹⁷⁶

Další věcí, která se neustále měnila a snad i vylepšovala, byla kancelářská agenda. Tedy nejrůznější formuláře, kancelářské knihy apod. Zvláště formuláře vycházely často nové, v 19. století byly již vždy předtištěné a úředníci do nich jen vpisovali potřebné údaje.¹⁷⁷

5.1. Korespondenční lístky

Korespondenční lístky patří mezi rakouská prvenství na světě. Rakousko-Uhersko zavedlo tento typ záсылky 1. října 1869 jako úplně první stát na světě. Tyto korespondenční lístky si okamžitě získaly oblibu mezi obyvatelstvem. Jedním z důvodů bylo i nižší poštovné než u obyčejných dopisů.

Na tomto lístku byla již předem přitíštěna poštovní známka v hodnotě 2 krejcarů. Tyto lístky také nesly rakouský státní znak a německé označení "Correspondenz-Karte". Takto označené lístky byly vydány pouze pro území Předlitavska. Pro Zalitavsko vyšly

---

¹⁷² Příloha č. 21.

¹⁷³ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Liberec, 2008, str. 74 - 75.

¹⁷⁴ Post Verordnungsblatt für Verwaltungsgebiet des k.k. Handelsministerium 1873, číslo 17., str. 101.

¹⁷⁵ Příloha č. 19.

¹⁷⁶ NA, PM 1856-1883, sign. 44, inv. č. 5204, k. 2279.

¹⁷⁷ NA, PM 1856-1883, sign. 44, inv. č. 5204, k. 2279.

korrespondenční lístky o měsíc později a lišily se svatoštěpánskou korunou místo rakouského státního znaku a text s označením byl vyveden maďarsky.

Jak jednotlivé národy získávaly stále větší sebevědomí a národní jazyky pronikaly do všech oblastí života, začaly se objevovat postupně i karty s jinojazyčnými názvy. První česky označený korrespondenční lístek (stále ještě ve verzi česko-německé) vyšel v roce 1871. Tento druh zásilek si velmi záhy oblíbili nejrozličnější obchodníci. Díky mnohým soukromníkům vycházely již předtištěné korrespondenční lístky s kolonkami například pro objednávku zboží nebo s firemní adresou. Protože rakousko-uherská vláda chtěla zachovat alespoň nějaký řád, musely tyto lístky splňovat umístění adresy, rozměry a další požadavky. Také poštovní známku si na lístek musel odesílatel nalepit, aby pošta nepřišla zkrátka. Velmi oblíbené byly také lístky s odtržitelnou částí, která se dala zpět bezplatně zaslat s odpovědí.¹⁷⁸

5.2. Zállepka

Zállepka byla dalším velmi oblíbeným typem poštovní zásilky. Také na ní byla již předem přitisknuta poštovní známka. Tento typ byl poměrně často využíván pro přepravu potrubní poštou. Po napsání textu pisatel na třech stranách papír ohnul a zalepil, tak aby text nemohl přečíst nikdo jiný než adresát po rozlepení. V prodeji byla od 1. června 1886.¹⁷⁹

5.3. Pohlednice

První pohlednice pocházejí z Německa, ale již poměrně záhy se objevují i na našem území.¹⁸⁰ První pohlednice vypadaly však trochu jinak, než pohlednice, na které jsme zvyklí z dnešní doby. Na státě vydané korrespondenční lístky se totiž obrázky až následně dotiskovaly nebo dokonce dolepovaly. Takovým prvním pohlednicím říkáme pohlednice “přítiskové”.¹⁸¹

Vydávání pohlednic spadalo vždy do soukromé sféry a stát se většinou nijak neangažoval. První dochovaná pohlednice na našem území pochází z roku 1873 a je na ní vyobrazena jak jinak, než naše nejvyšší hora. Reprodukčních technik používaných pro tisk pohlednic bylo nemalé množství. Dochovaly se nám pohlednice vyvedené pouze v černobílé variantě, později vycházely již barevné za použití světlotisku, knihtisku, fotografie atd.

---

¹⁷⁸ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 99.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Příloha č. 20.

¹⁸¹ Tamtéž.

Pokud jde o motivy, bylo jich nepřeberné množství. Na našem území vycházely pohlednice především s důležitými turistickými cíli (Sněžka, Jánské Lázně, Karlův most atd.).¹⁸²

5.4. Zásilky doporučené

Doporučené zásilky mají na území rakousko-uherské monarchie velmi dlouhou tradici. První zmínka se objevuje v Poštovním řádu vydaném Leopoldem I. v roce 1695. Další právní úpravou je dvorský dekret zavádějící doporučený poplatek, který byl vydán již v roce 1788. Nálepky na doporučené zásilky byly zavedeny v prosinci roku 1886.¹⁸³

První předchůdci doporučených zásilek se přirozeným vývojem oddělily od ostatních zásilek. Patřily sem zásilky, na které musela pošta klást zvýšenou pozornost. Patřily sem tzv. "Beschwerten", tedy zásilky, které obsahovaly finanční obnos, šperky, cenné papíry nebo další předměty, na které se muselo při přepravě dávat obzvláštní pozor, aby nedocházelo ke ztrátám.¹⁸⁴

V kancelářích i v poštovním provozu se dopisy, které měly být odeslány přednostně, označovaly buď "Cito, cito", "Citissimo" nebo "Justicia. Takto označené dopisy můžeme považovat za předchůdce doporučených dopisů. Nesmíme si však představovat, že by v 18. století běžně obyčejné obyvatelstvo podávalo doporučené zásilky. Tato služba se týkala pouze horních vrstev a státních kancelářů. A poznámka sloužila prostě k tomu, aby dané dopisy byly doručeny co nejdříve.¹⁸⁵

Mezi další kancelářské poznámky, které označovaly zvláštní přístup, se řadí poznámka "Nota Bene" často se vyskytující pouze ve zkratce "NB". Později se z ní vyvinula speciální značka, která se skládala ze svislých čar s náznakem písmene "B" na konci.

Bohužel, máme pouze málo zpráv o doporučených zásilkách během 18. století. Díky letným zmínkám víme, že takové zásilky existovaly, ale prameny podrobnostmi příliš nepřekypují.¹⁸⁶

Situace pak začíná být zajímavější v 80. letech 18. století, kdy se začíná vytvářet právní vztah mezi odesílatelem a poštou. V té době totiž vznikla potřeba rozdělit listovní zásilky na "obyčejné" a ty, kterým je třeba věnovat zvláštní pozornost. S tím také přišlo zavedení zvláštních poplatků. Také se ustanovila míra odpovědnosti pošty za přepravované

---

¹⁸² ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...* str. 100.

¹⁸³ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století*, in: *Sborník poštovního muzea 1988*, Praha 1988, str. 47.

¹⁸⁴ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 48.

¹⁸⁵ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 52.

¹⁸⁶ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 49.

zásilký.¹⁸⁷ Ustanovení, upravující tyto záležitosti vyšlo v roce 1788. Tento rok je pro poštovní zásilký stěžejní. Výše zmíněný výnos je první oficiální dokument upravující problematiku doporučených zásilek, včetně výše poplatků, výše poplatků při odesílání do ciziny, označení místa podání atd.¹⁸⁸

Také se v tomto roce zavedlo do poštovní praxe vydávání podacích lístků, sloužících jako doklad v případě ztráty. Podavatel tak byl právně kryt a mohl požadovat za svoji ztracenou zásilku náhradu.¹⁸⁹

Od počátku 19. století se začaly doporučených dopisů týkat mnohá ustanovení. Byly striktně vymezeny kancelářské poznámky. Nyní také vstupují na scénu razítka, v této době jsou většinou půlkruhová s nápisem “recomandiert”. Také muselo být každé psaní označeno podacím číslem, kterému předcházela značka No.¹⁹⁰

Později se začala objevovat rekomandační razítka, kde byl také součástí razítka název pošty. Razítka si totiž nechávali poštmistři vyrábět sami, a proto jsou razítka velmi různorodá. Datum podání nebyvalo tehdy součástí rekomandačních razítek. Většinou bylo prostě dopisováno ručně, nebo dotisknuto speciálním razítkem.¹⁹¹

Nyní se konečně dostáváme k převratným změnám v polovině 19. století. Změny, tolik typické pro toto období, se nevyhnuly ani doporučeným zásilkám. Zlomovým bodem je 1. červen roku 1850. Toho roku byly zavedeny nové tarify pro listovní poštu. Od tohoto data byla stanovena nová výše “doporučeného” dopisu. Pokud byl dopis posílán kamkoliv v příslušném obvodu poštovního úřadu, činila výše poplatku 3 krejcarý, do ostatních obvodů krejcarů 8. Vyplácení zohledňovalo zavedení poštovních známek. Znamka značící, že se jedná o doporučený dopis, se lepila na zadní stranu dopisu. Pokud vše mělo proběhnout podle předpisů, měl být dopis ještě orážen podacím razítkem. Dochovaly se však i dopisy, které byly oráženy razítkem rekomandačním, což bylo sice proti předpisům, ale jak vidíme i k tomu v habsburské monarchii mohlo docházet.¹⁹² Ochrana odesílatelů přichází roku 1859, kdy bylo úředně nařízeno, že každý doporučený dopis musí být pečlivě zapečetěn.¹⁹³ Od roku 1865 musí všechny doporučené dopisy nést nejen adresu příjemce, ale musí být označeny i adresou podatele. Jinak hrozí, že dopis nebude odeslán a bude zničen.¹⁹⁴

---

¹⁸⁷ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilký v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 53.

¹⁸⁸ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilký v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 54.

¹⁸⁹ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilký v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 56.

¹⁹⁰ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilký v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 62.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilký v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 64.

¹⁹³ Verordnungs-blatt für die Verwaltungszweige des Oesterreichischen Handelsministerium 1859, zahl. 4240- 733, str. 572.

¹⁹⁴ Verordnungen für die Oesterreichischen Post-Aemter 1865, č. 9, str. 57.

Další důležitou změnu datujeme do roku 1865. Tehdy byla zrušena vzdálenostní pásma. Poplatky se vyměřovali pouze na základě váhy zásilky, nehledě na to, kam byl dopis odeslán.

Roku 1875 přijalo rakousko-uherské mocnářství jako základní jednotku vzdálenosti metr a kilogram, tyto jednotky tak přijala i poštovní správa. Se stoupajícím počtem listovních zásilek musely být některé postupy urychleny, aby vůbec bylo možné převzít do přepravy vzrůstající množství doporučených dopisů. Z toho důvodu zavedla rakousko-uherská pošta roku 1885 podle německého vzoru takzvané R-nálepky. Na nich již bylo předtištěno velké písmeno R, název podací pošty a podací číslo. To celý proces velmi urychlilo. R-nálepky byly nejprve zkušebně používány ve vídeňských poštovních úřadech od 15. března 1885. V celé monarchii pak byly používány od října roku 1886. Text nálepek byl tisknut černým inkoustem na žlutý, perforovaný papír. Vylepovat se měli na přední (adresní) stranu obálky.¹⁹⁵

Roku 1880 se v Bernu konal kongres Světové poštovní unie, kterého se zúčastnili i zástupci Rakouska-Uherska. Na tomto kongresu byl doporučen jednotný vzhled doporučených nálepek. Bylo stanoveno, že nálepka musí obsahovat písmeno R, název podacího úřadu a podací číslo. Naopak barva nálepky ani inkoustu nijak omezena nebyla. Později ještě přibyl zákaz šifrovaných adres a vyplňování adres obyčejnou tužkou. Kvůli stále sílícím národním tendencím prošly R-nálepky v roce 1892 další změnou. Tou změnou byla jejich dvojjazyčnost na českém území.

5.5. Spěšné zásilky

Potřeba upřednostňovat a doručovat některé zásilky rychleji zde byla již od nepaměti. V průběhu staletí předcházející století devatenáctému tyto služby zajišťovaly nejrozličnější ranné kurýrní služby a poslíčci. První zprávy máme z výše již zmíněného mandátu Ferdinanda I. z roku 1535. V této době si však právo o přednostní doručování osoboval panovník a jeho kancelář. Je zde výslovné nařízení, aby tuto službu nezneužívali soukromé osoby. Během 17.-18. století se vyvinuly tzv. štafetové pošty. Ty měly za úkol právě doručování zásilek v co nejkratším časovém období. Poplatky za tyto služby byly však velmi vysoké, tudíž si těžko můžeme představit, že by těchto služeb využíval obyčejný řezník nebo nádeník. Ještě pořád byla tato služba doménou šlechty.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století*, str. 66.

¹⁹⁶ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Spěšné dodávání zásilek v historii poštovního provozu*, in: *Sborník poštovního muzea 1989-1990*, str. 31.

Další úpravy proběhly také během velkých změn v roce 1838, kdy začíná být pošta přístupná i méně majetným vrstvám.¹⁹⁷

Během téměř celého 19. století bylo také možné posílat zprávy pomocí takzvaných štafet. Ačkoliv k jejich zrušení došlo až roku 1897, tak od poloviny devatenáctého století jsou postupně vytlačovány mnohem levnějším a rychlejším telegrafem a jsou používány stále vzácněji.¹⁹⁸

Další zrychlení doručování poštovních zásilek nastalo po zavedení potrubní pošty. V rakousko-uherské monarchii byla možnost tohoto poštovního spojení však pouze v Praze a ve Vídni. V Praze byla zavedena roku 1899.

Jak se svět pomalu zrychloval, bylo možné posílat obyčejné dopisy, korespondenční lístky a pohledy expresně. To znamenalo, že zásilka byla odeslána běžným poštovním kursem. Zrychlení přišlo až na samotné poště v místě doručení, kde zásilky doručil zvláštní posel. Pokud byl adresát mimo sídlo pošty, měl posel ještě nárok na příplatek 1 koruny za každý 7,5 km. Poplatek za expresní doručení byl v roce 1892 30 haléřů. Další poplatky se mohly objevit v případě, že si odesílatel přál doručení i v noci. Tyto zásilky nesly označení “Express”, které bylo na zásilce buď ručně dopsáno, nebo natištěno razítkem. Tento způsob byl později nahrazen expresními nálepkami.

Spěšné doručení bylo potřeba nejen u dopisů, ale i u balíků. Tyto balíky se dělily podle velikosti na dvě skupiny. Balíky pilné a balíky expresní. Pilné balíky musely být do 5kg, do 100 cm délky a 50 cm výšky nebo šířky. Tyto balíky se doručovaly nejrychlejší možnou cestou k adresátovi. Balíky expresní byly také omezeny 5 kg, ale adresátovy se pouze स्पेशně avizovaly. Zrychlení mohlo u nich nastat, pokud si odesílatel vyžádal zvláštního posla.

Postupem času přidávala pošta pro své stálé zákazníky zvláštní služby. Například ti adresáti, kterým chodil pravidelně stejný balík, si jej mohli vyzvednout přímo na “peróně” u zaměstnanců pošty. Za toto zrychlení jim byl účtován měsíční poplatek a měli zvláštní legitimaci.¹⁹⁹

5.6. Cenné zásilky

První zmínky o přepravování cenných zásilek zasahují již do 17. století. Rozhodně nebyly běžnou praxí a drobné zmínky v právních ustanovení pochází až z doby vlády Marie Terezie. Naopak ceny poštovních služeb byly poměrně vysoké, a tak většina obyvatel neměla možnost si takový luxus dovolit. Navíc až do postátnění pošty, kdy měla pošta konkurenci v

---

¹⁹⁷ KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Spěšné dodávání zásilek v historii poštovního provozu*, str. 32.

¹⁹⁸ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 100.

¹⁹⁹ Tamtéž.

soukromých formanech a kočích, neměla pošta pověst nejspolehlivějšího doručovatele. V roce 1743 bylo státu přiděleno výsadní právo cenné zásilky doručovat.²⁰⁰

Úplně na počátku přepravovala pošta hotové peníze. Abychom tomu správně rozuměli. Ty stejné peníze, které člověk v Praze podal, vyzvedl si adresát v pobočce v Brandýse nad Labem. Přeprava cenných zásilek, spadala správně pod poštu povoznou.²⁰¹

Dalšími velkými změnami prošly cenné zásilky v roce 1837, kdy se zaváděly změny barona Ottenfelda. V té době bylo změněno výše poštovního, upraven způsob přepravy a ani státní správě poštovní se změny nevyhnuly. Tyto změny přetrvaly až do mnou mapovaného období.

Pokud mělo být odeslání cenné zásilky bez problémů, musela být zásilka správně označena. Nesmělo chybět jméno adresáta a také hodnota zásilky v běžné měně a také její přesný obsah. Pokud zásilka navíc vážila více než 3 loty, musela být opatřena nákladním listem. Částky do 5 liber (jednalo-li se o mince zlaté nebo stříbrné) bylo možno podávat v takzvaných závitcích, pro větší obnosy už bylo třeba obstarat sud a nebo bednu. Maximální výše zásilky nesměla přesáhnout 125 liber. Měděné mince, kvůli jejich nižší hodnotě, bylo oproti tomu možno odeslat v obyčejných pytlích. Během 19. století se v oběhu objevovalo také mnohem více peněz papírových. Výše odesílané částky nebyla nijak stanovena. Jedinou podmínkou bylo, aby je zaměstnanec pošty před odesláním přepočítal. Odesílání cenných papírů mělo také svá omezení. Odesílatel měl mít sepsané přesně kolik a jaké papíry odesílá. Toto opatření zde bylo především pro případ ztráty. V jedné obálce mohlo být právě tolik cenných papírů, aby jejich váha nebyla větší než 8 lotů. Pro případ ztráty se odesílateli vydával receptis. V něm měla být uvedena hodnota zásilky. Pokud došlo ke ztrátě, proplácela pošta poškozenému plnou hodnotu a navíc mu také vrátila poštovné.²⁰²

Další důležitou náležitostí bylo pečetení. Po přepočítání poštovní zaměstnanec zásilku zapečetil, přičemž na něj odesílatel dohlížel. Na druhé straně, tedy v místě, kde si adresát zásilku vyzvedával, proběhlo rozpečetení opět za asistence poštovního zaměstnance. Pak ještě následovalo společné přepočítání a kontrola, že nic nechybí a tím úloha pošty končila. Tento systém však v době průmyslové revoluce absolutně nevyhovoval. Bylo to řešení zoufale pomalé, vyřazovalo peníze z oběhu a ve stále zrychlujícím se světě prostě už nemělo své místo.

---

²⁰⁰ HÁNL, Jiří, *K vývoji cenných zásilek*, in: *Sborník poštovního muzea*, 1988, Praha 1988, str. 78.

²⁰¹ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky v Českých zemích*, in: *Sborník poštovního muzea* 1986, Praha 1986, str. 178.

²⁰² HÁNL, Jiří, *K vývoji cenných...*, str. 87.

Dalším problémem byla bezpečnost peněz během přepravy. Vozy, které určitou zásilku přepravovaly, se často stávaly šťavnatým soustem pro nejrůznější bandy lapků a zlodějů.²⁰³ Díky tomu vznikl další typ zásilky a tou je poštovní poukázka.²⁰⁴

5.7. Poštovní poukázka

Poštovní poukázky byly uvedeny v život roku 1850 a to nařízením Ministerstva pro obchod 3517/c. Toto nařízení vstoupilo v platnost od 1. října roku 1850. Prozatím však pouze pro provoz na území Rakouska-Uherska.²⁰⁵

Zavedení poštovní poukázky znamenalo v poštovníctví spojeném s finančnictvím velkou změnu. Pošta již nemusela přepravovat tytéž peníze, které podal odesílatel, adresátovi. Tím se zabránilo vyřazení přepravovaných peněz z oběhu a též se značně zvýšila bezpečnost, neboť peníze se nemusely vozit z místa na místo a tím bylo zmenšeno riziko loupeže.

První poukázky na našem území bylo možno podat nebo vyzvednout pouze v poštovních úřadech v Praze, Brně a Opavě. I na těchto služebnách však platila mnohá omezení, která byla v průběhu let odstraňována, například maximální výše poukázky byla stanovena na 50 zlatých. Nicméně v roce 1852 bylo umožněno podávat poukázky na dalších úřadech - např. Břeclav, Cheb, Karlovy Vary atd. a také se mohly podávat poukázky do výše až 100 zlatých. Tento limit se v průběhu 50. let neustále zvyšoval. V roce 1853 na 500 zlatých a 1855 na 1000 zlatých.²⁰⁶

Zpočátku měl úředník k dispozici pokladní knihu, kterou potřeboval kvůli ověření totožnosti adresáta.²⁰⁷

Způsob kontroly a ověření totožnosti adresáta probíhal poněkud jinak, než jak to známe z dnešní doby. Úředník na poště měl k dispozici formulář skládající se ze tří částí - vlastní list přijímací, návěští a poukázka. Tyto tři části byly před vyřízením odděleny. Poukázku samotnou dostal odesílatel a zvláště ji poslal v běžné obálce příjemci. Druhá část (návěští) byla odeslána doručujícímu poštovnímu úřadu. Poslední část se zasílala na

---

²⁰³ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 101.

²⁰⁴ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky...*, str. 179.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky...*, str. 180.

²⁰⁷ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 101.

Ministerstvo obchodu. Adresát musel na doručovací poště dokázat, že jeho ústřížek pasuje do návěstí, které měla k dispozici pošta. Teprve pak mu byla peněžní částka vyplacena.²⁰⁸

Aby se zabránilo podvodům, byl systém ještě vylepšen o sérii otázek “na tělo”. Na ústřížku, který zaslal odesílatel příjemci, nebyly uvedeny některé údaje - jako například jméno odesílatele a adresát musel na tyto otázky vydávajícímu úředníkovi správně odpovědět.²⁰⁹

Další změny proběhly 26. února 1867 - tentokrát již byly poukázky do výše 25 zlatých zavedeny na všech poštovních úřadech v celé rakousko-uherské monarchii. I počet služeben s limitem 1000 byl v Čechách zvýšen na jedenáct. Také byly zavedeny speciální přepážky pro vyřizování poukázek. Další změnou byl také nový vzhled poukázek. S penězi se také nyní mohla odesílat také krátká zpráva pro příjemce a byla zavedená speciální kulatá razítka, která nesla označení “Geldanweisung”. V textu razítka byly údaje o datu a místě odeslání. Razítka byla však používána pouze u poukázek přesahující limit 25 zlatých, tedy pouze u větších služeben.²¹⁰

Od roku 1868 přibyla také možnost posílat peníze pomocí telegrafu a vyšla také telegrafická peněžní poukázka.²¹¹

V roce 1868 přišlo další zvýšení limitu na 50 zlatých. Od roku 1875 se dalo již platit poukázkou v mezinárodním měřítku. Díky smlouvám, které Rakousko-Uhersko uzavřelo, bylo možné využít poukázkové služby v Německu, Švýcarsku a od roku 1878 ve Francii.²¹²

Roku 1885 v Lisabonu a roku 1891 ve Vídni probíhala jednání, na jejichž základě vzniklo účtovací ústředí Světové poštovní unie v Bernu.²¹³

Další změny probíhaly v rozmezí let 1902-1908. Šlo především o formální vzhled poukázek, vedení druhotných dokladů a vůbec k úkonům spojeným s fungováním úřední agendy. Také poukázečné se od této doby platilo poštovní známkou, která byla již součástí formuláře. Od roku 1908 byly poukázky vydávány v dvojjazyčné česko-německé verzi.²¹⁴

---

²⁰⁸ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky...*, str. 180.

²⁰⁹ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 101.

²¹⁰ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky...*, str. 182.

²¹¹ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 101.

²¹² KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky...*, str. 182.

²¹³ ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví...*, str. 101.

²¹⁴ KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky...*, str. 182.

6. Sonda do pražské poštovní stanice

Poslední kapitolou a jakýmsi velmi stručným vhladem do fungování pošty je můj rozbor poštovní stanice Smíchov. Tato poštovní stanice se řadí mezi jednu z nejstarších poštovních stanic. Byla založena roku 1841 pod názvem BS Smíchow a vydržela zde až do roku 1869. Stejnou dobu pošta také plnila funkci sběrný poš. Tato sběrna byla napojena na pražskou síť pošt a nacházela se v obchodě židovského obchodníka Friedmanna. Tato budova byla, bohužel, roku 1979 zbourána, aby udělala místo stanici metra Anděl. Od roku 1869 dodnes je její funkce již stabilně dodávací. Další působiště našla pošta nad lékárnou v dnešní ulici Štefánikova 8/316. Nyní se pošta stala poštou erární, tedy pod dohledem státu a byla napojena na poštovní spoj mezi Prahou a Pískem. Zákazníci zde mohli využívat i služeb telegrafní stanice. Mezi lety 1882-1912 se pošta posunula pouze o kousek dál ve stejné ulici a konečně získala mnohem reprezentativnější prostory. Po roce 1912 se přesunula na místo, kde sídlí dodnes a to do ulice Křížová 25/1292.²¹⁵

Doručovací obvod této pošty byl, srovnáme-li to s dnešními poměry, přímo obrovský. Zahrnoval celý Smíchov, Hlubočepy, Zlíchov, Motol, Košíře, Stodůlky, Jinonice a Radlice.²¹⁶

Pojďme se nyní zblízka podívat na personál, který zde pracoval a bez kterého by ani o žádné poštovní stanici nemohla být řeč.

Rozhodla jsem se popsat složení personálu poštovní stanice v roce 1899. V tom mi značně pomohl Poštovní almanach z příslušného roku, který uvádí seznam všech zaměstnanců pošty. U vyšších pozic uvádí almanach i data narození a datum, od kdy zaměstnanec pracuje ve státní službě. U pozic, jako jsou manipulanky nebo poštovní doručovatelé se bohužel dozvídáme jen jejich jméno a místo výkonu služby. Poštovní stanice na Smíchově byla složena pouze z mužů, s jedinou výjimkou, telegrafní spojovatelkou Baumannovou.²¹⁷ Je zajímavé sledovat, jak s klesající pozicí, klesá i věk zaměstnance. Nejstarším členem kolektivu byl tak na Smíchově poštovní mistr Antonín Schneider. V roce 1899 mu bylo šedesát jedna let a pocházel z Bezdržic na Tachovsku. Ve státní službě působil již od roku 1859. Měl tedy odslouženo ve státní správě 40 let. Není tedy divu, že se pyšnil čestným křížem za příkladné plnění povinností ve státní správě. Aby toho nebylo málo, byl i držitelem tzv. Kriegsmedaile, tedy oceněním za válečné zásluhy. Díky své dlouhé službě měl tedy nárok na penzi, pokud by se rozhodl s poštovním mistrováním skončit, která mu měla být vyplácena v plné

---

²¹⁵ KRATOCHVÍL, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, str. 276-277.

²¹⁶ KRATOCHVÍL, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, str. 278.

²¹⁷ Post -Almanach 1899, Vídeň 1899, str. 199

výši jeho dosavadního platu. Protože poštmistr byl zařazen v VIII. platové třídě měl nárok na plat ve výši 1800 - 2200 zlatých.²¹⁸

O příčku níž pod Schneiderem se nacházel Georg Kern, původem ze Sokolovska, který zastával funkci kontrolora. Patřil také k velmi zkušeným pracovníkům, jelikož měl ve sledovaném roce odslouženo již 38 let. Měl tedy nárok na penzi ve výši 1 344 - 1 536 zlatých, blížil se tedy velmi svému běžnému platu, který odpovídal IX. platové třídě (1400-1600 zlatých).²¹⁹

Ve stejné platové třídě byl zařazen také Josef Urban, starající se o finanční záležitosti (Cassier) a Josef Urbánek (Vrchní oficiál). Josef Urbánek, který se na Smíchov dostal až z Vídně, patří také ke staré gardě stanice. V roce 1899 měl odslouženo 38 let, a tudíž měl stejné nároky, jako výše zmíněný Kern. Kromě toho byl také držitelem Kriegsmedaile a ocenění za dlouholeté služby, avšak nižší než náš poštmistr Schneider.²²⁰ Oproti tomu Josef Urban si odsloužil o deset let méně a v případě, že by se rozhodl odejít do penze, měl by nárok pouze na 1 064 až 1 216 zlatých.²²¹

Nyní se dostávám k zaměstnancům, kteří jsou v hierarchii poněkud níže. Patří sem poštovní oficiálové, zařazení v X. platové třídě. Tedy s platem 1 100 - 1 300 zlatých. Na Smíchově jich v roce 1899 sloužilo 6. Také věkově byli spíše třicátníci, řádově tedy všichni byli o deset až dvacet let mladší než jejich nadřízení. Pro ilustraci uvádím nárok na penzi u Johanna Mikuly. Pocházel z Bělohradu v Čechách a měl ve svých 39 letech odslouženo 15 let. Jeho pense by se tedy pohybovala mezi 550-600 zlatých²²². U dalších oficiálů se již omezím pouze na jména. Byli to Wenzel Wlasák, Karl Jirsík, Anton Nerad, Franz Vlasák a Franz Pally. Podle místa narození pocházeli všichni z Prahy, kromě Franze Vlasáka, jež se narodil v Mladé Boleslavi. Zajímavé je, že dva z nich se narodili přímo na Smíchově. Tedy od rodné hroudy se příliš daleko nedostali. Odslouženo měli všichni přes deset let, takže ani oficiálové nebyli na Smíchově žádní nováčci.²²³

Další početnou skupinou zaměstnanců tvořících tým poštovní stanice v ulici Štefánikova byli poštovní asistenti. Ti byli zařazení ještě o platovou třídu níž, tedy náležel jim plat ve výši 800 - 1000 zlatých. Na Smíchově našli uplatnění hned čtyři. Patřili sem Hugo Heiner, Anton Mauscha, Adalbert Hořlivý a Franz Hájek. Stejně jako oficiálové spadají do kategorie třicátníků až čtyřicátníků a ani jejich odsloužená léta nejsou tak impozantní jako u

---

²¹⁸ Post - Almanach 1899, str. 31

²¹⁹ Post - Almanach 1899, str. 44.

²²⁰ Post - Almanach 1899, str. 71.

²²¹ Post - Almanach 1899, str. 60.

²²² Post - Almanach 1899, str. 90.

²²³ Post - Almanach 1899, str. 90., 101., 102., 108., 110.

vedoucích pracovníků. Nejkratší dobu zde strávil Adalbert Hořlivý, který sloužil od roku 1893 a největším počtem let se mohli pochlubit Anton Mauscha a Franz Hájek se šestnácti lety služby. Původem byli opět většinou z území Čech, kromě Adalberta Hořlivého, pocházejícím z Moravy.²²⁴

Na závěr se zmíním o samotných poštovních doručovateli (Postexpeditoren). Ti zde byli zaměstnaní rovnou čtyři. Již z toho vyplývá, že Smíchov byla důležitá poštovní stanice. Kromě toho, že zde bylo hodně podání, byl i doručovací okruh velký, a proto musel být dostatek pošťáků, aby celý "rajón" stihli obejít. Na pochůzky se tak z ulice Křížová vydával Gottfried Pich, Norbert Dietl, Rudolf Frühauf a Josef Šobišek.^{225 226}

Vidíme tedy, že poštovní stanice zaměstnávala poměrně velké množství personálu. Podle místa narození, můžeme určit, odkud jednotliví zaměstnanci pocházeli. V naprosté většině případů to bylo z Prahy nebo jejího bezprostředního okolí. Bohužel, zjistit národnost už je oříšek tvrdšího kalibru. Některá jména jsou psána vyloženě německým způsobem, jindy jsou poměrně komicky kombinované německé příjmení a typicky české jméno a naopak. Tedy tuto otázku ponechávám prozatím otevřenou. Snad se dočká zodpovězení v rozšiřující práci diplomové.

---

²²⁴ Post - Almanach 1899, str. 147, 158, 160. 164.

²²⁵ Post - Almanach 1899, str. 216-219.

²²⁶ Jména zapisována do Almanachů mohla být mnohdy značně zkomolená, případně mohla být křestní jména přeložena do němčiny, jelikož Almanachy byly vydávány v němčině.

7. Závěr

Poštovní správa měla v rámci habsburské monarchie jistě svoji důležitost. V období od 50. let probíhaly nejzásadnější a nejdůležitější proměny za celou dobu existence pošty. Poštovní správa pomalu vytlačuje soukromé podnikání a starost o poštu přestává být lukrativní výsadou některé šlechtické rodiny. Probíhají snahy o sjednocení a centralizaci, stejně jako ve všech ostatních odvětvích státní správy. Na druhou stranu přichází inspirace ze zahraničí, především Velké Británie. Zavádí se poštovní známky, v podstatě v podobě, jaké je známe dnes. První novinové známky habsburské monarchie byly Merkury, tiskly se tři různé barvy, a dodnes patří ke sběratelsky velmi ceněným kusům. Napříště se poštovné mělo vypočítávat podle váhy zásilky a nikoliv podle vzdálenosti, kam se dopis odesílá. Rakousko-Uhersko se také účastnilo mezinárodních konferencí a mělo celý systém smluv, týkajících se poštovní správy, s mnoha státy Evropy.

Obyčejní lidé mohli nyní posílat zásilky po celém světě, i na tak exotická místa jako bylo třeba vzdálené Mexiko nebo Jižní Amerika. Pošta se v tomto období stává dostupnou pro široké vrstvy obyvatelstva, a proto pošta neustále přichází s novými službami a vymoženostmi, aby vyhověla svým zákazníkům. Lidé si pomalu osvojují zvyk posílat pohlednice z míst, která navštívili, s krátkými vzkazy v rychlosti naškrábanými na rubu, které vyvolávají úsměv na tváři ještě dnes.

Devatenácté století bývá někdy nazýváno “stoletím” páry a to samozřejmě platí i pro poštu. Zavedení železnice přineslo nevídané zrychlení přepravy zásilek. I když železnice nevedla do všech odlehlých koutů monarchie, území průmyslových Čech bylo v druhé polovině 19. století přeřato nespočtem železničních drah a síť byla poměrně hustá a pro potřeby pošty přímo ideální. Na vlakových nádražích tak běžně vznikaly poštovní stanice, které poštu přebíraly, třídily a doručovaly milostné dopisy i dlužní úpisy přímo adresátům.

V průběhu padesátých let zanikaly staré úřady a vznikaly nové nebo se ty staré pouze přejmenovávaly. Kompetence přecházely z ministerstva na ministerstvo a měnili se lidé ve vedoucích pozicích. Období tak převratných změn nemá z hlediska poštovní správy obdoby. Počet zaměstnanců, zabývajících se jakýmkoliv způsobem poštou, dramaticky narůstá. Ať už jde o samotné pošťáky, úředníky ředitelství nebo třeba technický personál. Technický pokrok vůbec přináší spousty novinek, jako je telegraf a telefon, který bývá často součástí poštovní stanice. Zaměstnanci už také nejsou striktně muži, ale objevují se první příslušnice něžného pohlaví, které časem muže z tohoto odvětví téměř vytlačí.

Poštovní správa se musela vyrovnat i s válečnou pohromou v podobě konfliktu s Pruskem. Právě zde se ukázalo, jak moc je důležité fungující poštovní spojení. Dokonce tak

důležité, že obě soupeřící strany nakonec používaly tytéž poštovní spoje a vzájemně si “nelezly do zelí” jen, aby měly fungující spojení se světem. Po válce následovalo ještě větší zahuštění poštovní sítě a celá země se chystala, aby byla připravena v případě dalšího válečného konfliktu. I na poštovní správě můžeme na počátku 20. století pozorovat, jak postupně houstne napětí a celý svět jenom čeká, než někde třeskne výstřel a válečná mašinerie se dá do pohybu. Přebírání pravomocí na Ředitelství pošt a telegrafů v Praze vojenským referátem je toho více než jasným důkazem.

Mým cílem bylo jasně a stručně popsat fungování poštovní správy, vysvětlit hierarchii mezi jednotlivými úřady a přiblížit jaké služby vlastně pošta poskytovala a jak se chovala ke svým zaměstnancům. Snad se mi můj záměr i podařil a moje práce tak bude pomůckou pro všechny, kdo chtějí proniknout do tajů poštovního světa.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny:

NA, ŘPT, inv. č. 235. Normalienbuch 1850-1883, str. 408.

NA, ŘPT, vojenský referát, sig. MOB, k. 786.

NA, ČM 1856-1883, sign. 44., inv. č. 5204, k. 2280.

NA, ČM 1856-1883, sign. 44. Inv. č. 5204, k. 2279.

Tištěné úřední prameny:

Post -Almanach 1899, Vídeň 1899.

Post Almanach 1891, Vídeň 1891.

Post- und Telegeaphen- Verordnungsblatt für das verwaltungsgebiet des k. k. Handelsministerium 1889, Vídeň 1889.

Post- und Telegraphen- Almanach 1908, Vídeň 1908.

Post- und telegraphen- Verordnungsblatt 1885, Vídeň 1885.

Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt für das Verwaltungsgebiet des k. k. Handelsministeriums 1914, Vídeň 1914.

Post- und Telegraphen- Verordnungsblatt, 1900, Vídeň 1900.

Post-Verordnungsblatt für die Verwaltungsgebiet des k. k. Handelsministerium 1873, Vídeň 1873.

Říšský zákon z roku 1849.

Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und telegraphen 1850, Vídeň 1850.

Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des österreichischen Handelsministerium 1858, Vídeň 1858.

Verordnungs-blatt für die Verwaltungszweige der Österreichischen handelsministerium 1859, Vídeň 1859.

Verordnungen für die Oesterreichischen Post-Aemter 1865, Vídeň 1865.

Odborná literatura:

ČTVRTNÍK, Pavel - GALUŠKA, Jan - TOŠNEROVÁ, Patricie, *Poštovníctví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Liberec, 2008.*

HÁNL, Jiří, *K vývoji cenných zásilek, in: Sborník poštovního muzea, 1988, Praha 1988.*

KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Doporučené zásilky v poštovním provozu 18. a 19. století, in: Sborník poštovního muzea 1988, Praha 1988.*

KLOKOČNÍKOVÁ, Alena, *Spěšné dodávání zásilek v historii poštovního provozu, in: Sborník poštovního muzea 1989-1990.*

KRAMÁŘ, Jan, *Monografie Československých a českých známek a poštovní historie:*

- Poštovní odívání v českých zemích*, 25. díl, svazek II., Praha, 2012.
- KRATOCHVÍL, Jiří, *Pražské pošty, Historie a současnost*, Praha 2009.
- KUBÍČEK, Zdeněk, *Z historie poštovní poukázky v Českých zemích*, in: *Sborník poštovního muzea 1986*, Praha 1986.
- KUNZ, Ludvík, *Poštovský roh a signalizační nástroje postilionů*, in: *Sborník poštovního muzea 1984*, Praha 1984.
- MARTÍNEK, Miloslav, *Pošty a jejich úředníci v Čechách na přelomu 19. a 20. století*, in: *Sborník poštovního muzea 1980*, Praha, 1980.
- ROUBÍK, František, *Ke vzniku správního rozdělení Čech z roku 1850*, in: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra XI.*, 1937 Praha.
- ROUBÍK, František, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, in: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra Republiky Československé, X. svazek*, Praha, 1937
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *K dějinám poštovníctví v Čechách 1722-1918 (1930)*, Praha 2007.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Podnikatelé poštovních jízď v Čechách do roku 1918*, in: *Sborník poštovního muzea 89-90*, Praha 1990.
- ZÁBĚHLICKÝ, Václav, *Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v českých zemích od nejstarších dob až do převratu*, Praha 1928.

8. Seznam příloh:

Příloha č. 1: Poštovní doručovatel vybírající poštovní schránku.

Příloha č. 2: Poštovní schránka.

Příloha č. 3: Přespolní listonoš ze Zbraslavi nad Vltavou při doručování zásilky, foto Zikmund Reach, z počátku 20. století.

Příloha č. 4: Poštovní doručovatel s poštovní knížkou, 1912.

Příloha č. 5: Postilionské slavnostní uniformy. Červená slavnostní a tmavá pro obyčejné dny. V platnosti od roku 1838.

Příloha č. 6: Antonín Tuvora, dědičný vrchní poštmistr v Mnichově hradišti. Fotoateliér Antonín Beran, Bělá pod Bezdězem, 1902.

Příloha č. 7: Postilion Císařovský. V Praze na počátku 20. století.

Příloha č. 8: Postilion z Krupé na sklonku 19. století.

Příloha č. 9: Zaměstnanci poštovní stanice v Mariánských Lázních. Přímo uprostřed v první řadě sedí vrchní poštovní správce Quido Petrides, foto Antonín Güntner, Mariánské Lázně, 1898.

Příloha č. 10: Slavnostní zahájení autobusové linky Bosenski Novi – Bihač – Bosenski Petrovac. Na snímku autoreferent Karel Vaníček a poštovní oficiál Václav Němeček, 1. 1. 1905.

Příloha č. 11: Rakouský poštovní dostavník, 19. století.

Příloha č. 12: Rakouský poštovní balíkový vůz. Na kozlíku sedí postilion Antonín Herman z Mimoně, 1910.

Příloha č. 13: Schématický nákres poštovního vozu od poštovního oficiála Josefa Dolanského. Vydal M. Husník, konec 19. století.

Příloha č. 14: Interiér vlakové pošty. Foto Zikmund Reach, začátek 20. století.

Příloha č. 15: Nakládání poštovních závěrů a balíků do vozu vlakové pošty na nádraží v Pardubicích, počátek 20. století.

Příloha č. 16: Vagon vlakové pošty řady Fa, 1912.

Příloha č. 17: Poštovní autobus od Laurin a Klement, počátek 20. století.

Příloha č. 18: Poštovní roh s ozdobnou šňůrou, 19. století.

Příloha č. 19: Razítko poštovní stanice v Brně, 1897.

Příloha č. 20: Jedna z prvních pohlednic z Gräfenbergu (dnes Jeseník).

Příloha č. 21: Příklad špatně frankovaného dopisu. Adresát však musel zaplatit doplatek.

Zdroje příloh:

Všechny obrazové materiály mi byly laskavě poskytnuty Poštovním muzeem v Praze a pocházejí ze sbírky Sběrka poštovního muzea.

Příloha č. 1: Poštovní doručovatel vybírající poštovní schránku.

Příloha č. 2: Poštovní schránka.

Příloha č. 3: Přespolní listonoš ze Zbraslavi nad Vltavou při doručování zásilky, foto Zikmund Reach, z počátku 20. století.

Příloha č. 4: Poštovní doručovatel s poštovní knížkou, 1912.

Příloha č. 5: Postilionské slavnostní uniformy. Červená slavnostní a tmavá pro obyčejné dny.
V platnosti od roku 1838.

Příloha č. 6: Antonín Tuvora, dědičný vrchní poštovní v Mníchově hradišti. Fotoateliér Antonín Beran, Bělá pod Bezdězem, 1902.

Příloha č. 7: Postilion Císařovský. V Praze na počátku 20. století.

Příloha č. 8: Postilion z Krupé na sklonku 19. století.

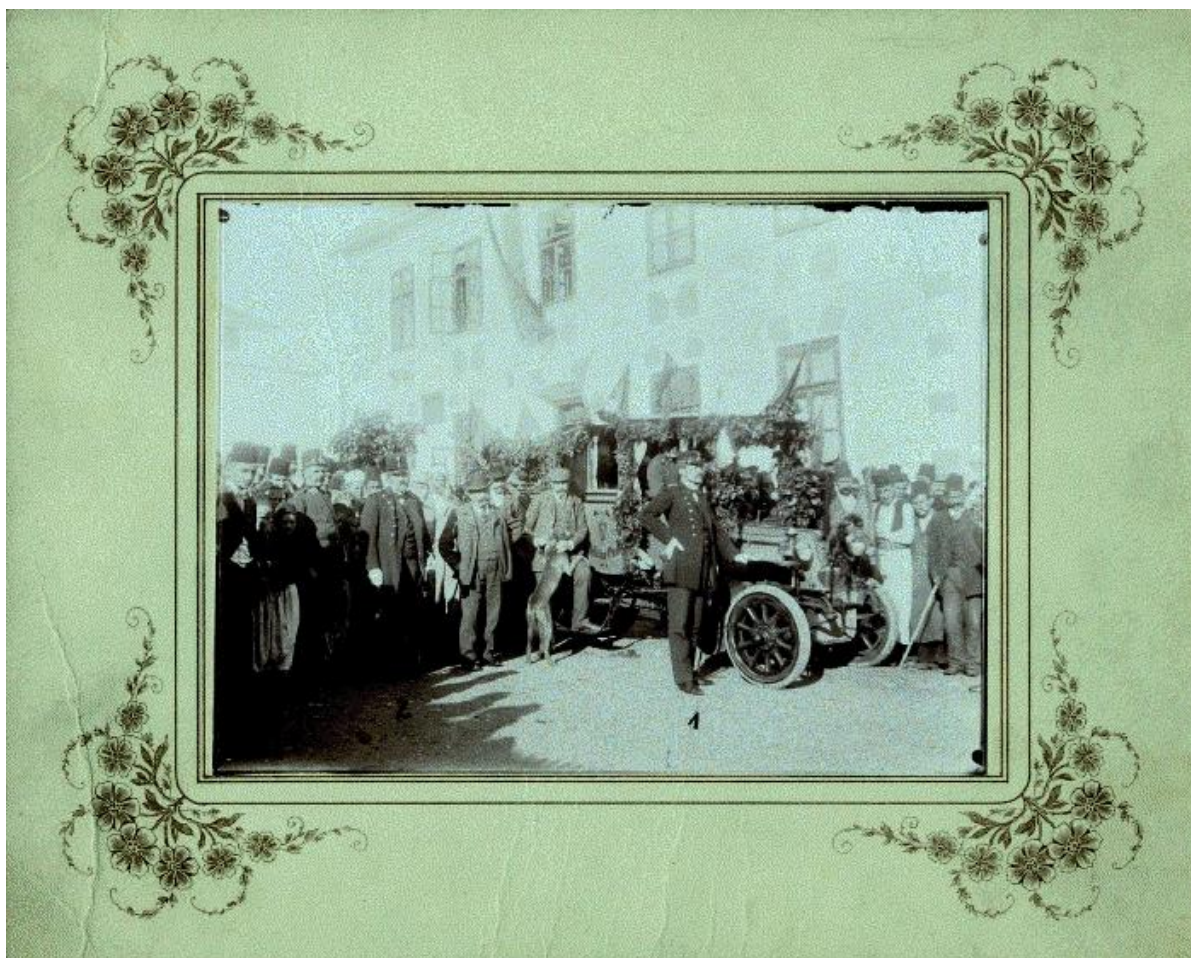

Příloha č.9: Zaměstnanci poštovní stanice v Mariánských Lázních. Přímou uprostřed v první řadě sedí vrchní poštovní správce Quido Petrides, foto Antonín Güntner, Mariánské Lázně, 1898.

Příloha č. 10: Slavnostní zahájení autobusové linky Bosenski Novi – Bihač – Bosenski Petrovac. Na snímku autoreferent Karel Vaníček a poštovní oficiál Václav Němeček, 1. 1. 1905.

Příloha č. 11: Rakouský poštovní dostavník, 19. století.

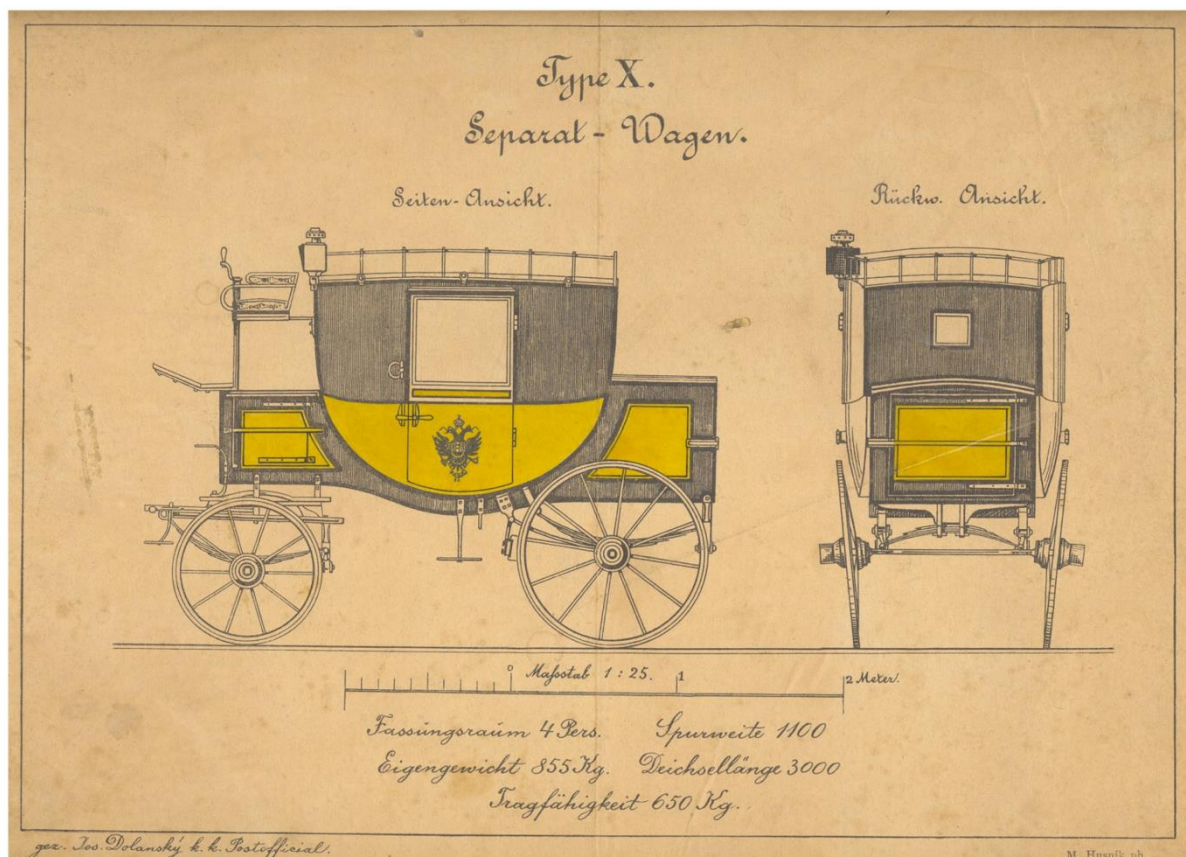

Příloha č. 12: Rakouský poštovní balíkový vůz. Na kozlíku sedí postilion Antonín Herman z Mimone, 1910.

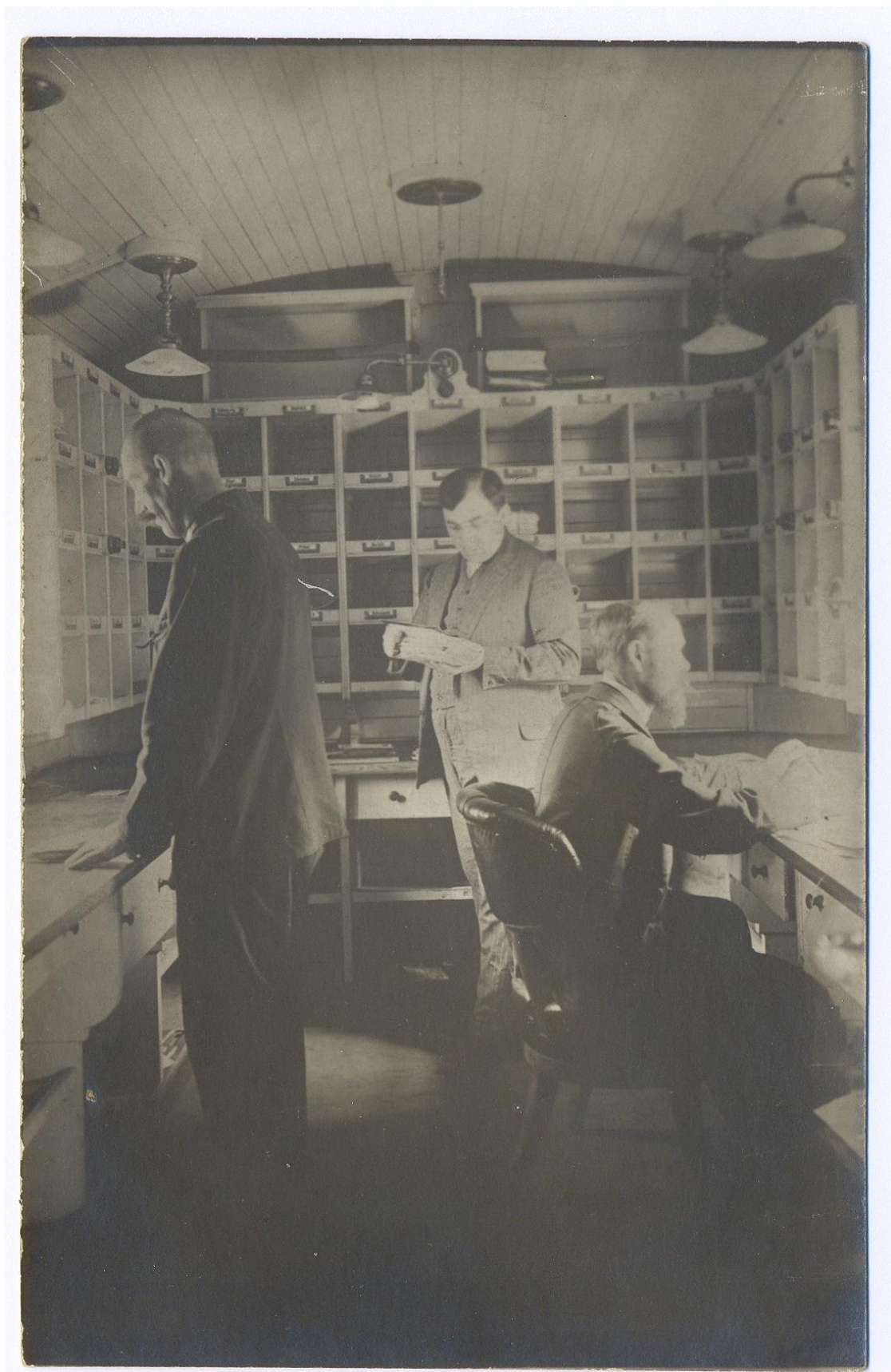

Příloha č. 13: Schématický nákres poštovního vozu od poštovního oficiála Josefa Dolanského. Vydal M. Husník, konec 19. století.

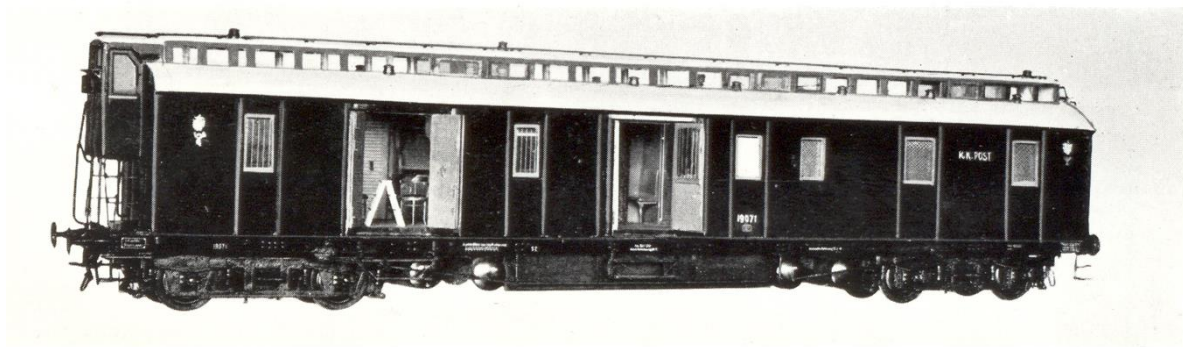
Příloha č. 14: Interiér vlakové pošty. Foto Zikmund Reach, začátek 20. století.

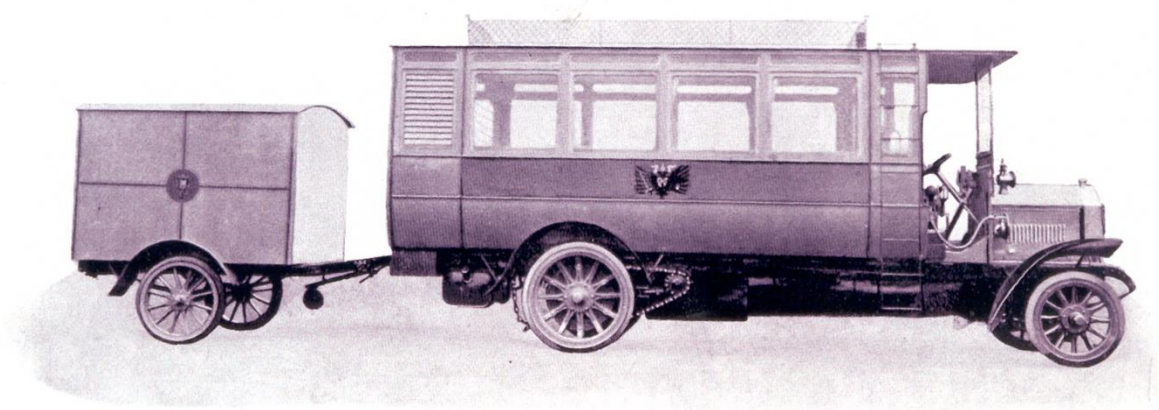
Příloha č. 15: Nakládání poštovních závěrů a balíků do vozu vlakové pošty na nádraží v Pardubicích, počátek 20. století.

Příloha č. 16: Vagon vlakové pošty řady Fa, 1912.

Příloha č. 17: Poštovní autobus od Laurin a Klement, počátek 20. století.

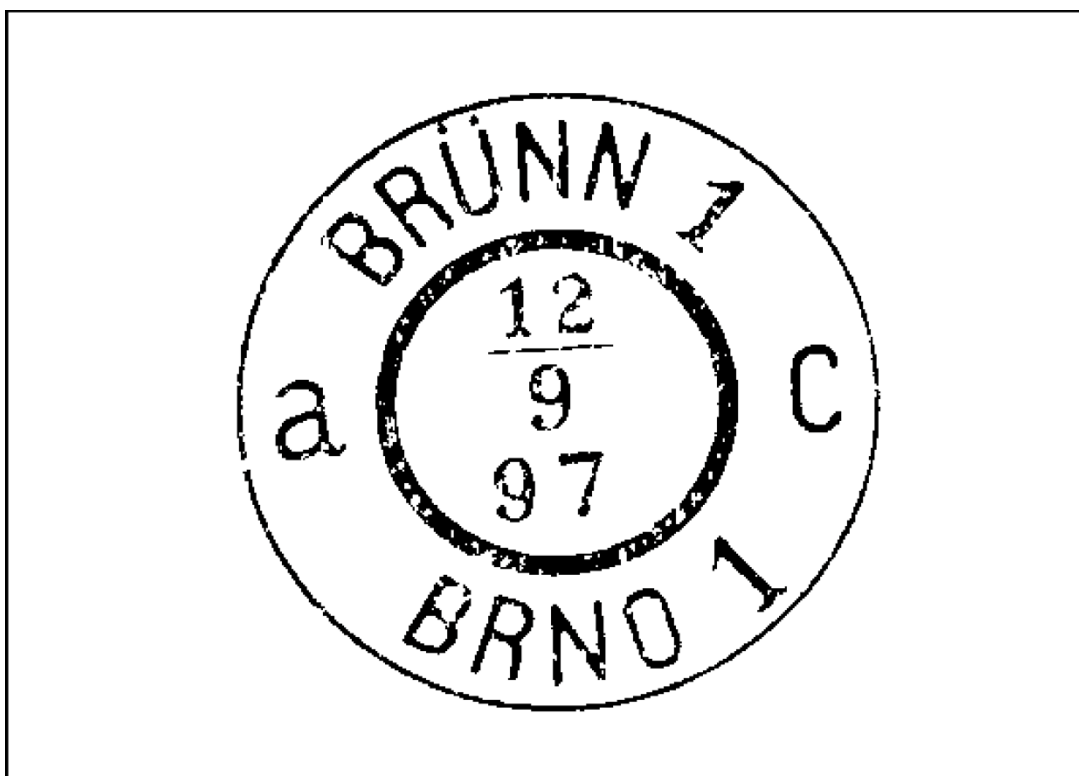
Omnibus Laurin&Klement s vlečným vozem
typ poštovní linie Pardubické

Příloha č. 18: Poštovní roh s ozdobnou šňůrou, 19. století.

Příloha č. 19: Razítko poštovní stanice v Brně, 1897.

Příloha č. 20: Jedna z prvních pohlednic z Gräfenbergu (dnes Jeseník).

Příloha č. 21: Příklad špatně frankovaného dopisu. Adresát však musel zaplatit doplatek.

